

L'AVENÇ

Literari * Artistic * Cientific

REVISTA QUINZENAL ILLUSTRADA

L'EVOLUCIÓ FEDERALISTA *



L títol d'aquêt llibre bé prou qu'ho diu, me sembla: no és un ensaig d'apologetica religiosa; no és tampoc, propiament parlant, una narració d'istoria. Hî tractat de demostrar, pel comentari dels fets i de les idees, que la Reforma no va esser solament — sobre tot al principi — una revolució teologica, sinó una revolució social i politica que tendia, am tots els seus instints, a l'establiment del regim federatiu. Hî vulgut analisar el sistema de violencies i astucies per medi del qual va esser a poc a poc, amb una lenta i pacient persecució, extenuada de totes les seves forces, de totes les seves virtuts, fins a arribar a desconèixe'n el seu fi logic, a perdre consciencia d'ella. Aquest estudi agafa, doncs, la Reforma desde la seva aparició a França fins a la fi del sigle XVI; i el sigle XVI no fineix pas en el segon precis en qu'es troba amb el primer segon del sigle XVII, sinó a la tornada oficial dels jesuites a França (1603).

Desde llavors la Reforma apareix irremediament desfeta: amb ella s'esmortuirà, sota una tolerancia cada vegada més inquisitorial, sota una inquisició cada vegada més brutal, lo que resta d'autonomia a les nostres provincies, i amb ella l'esperança de les llibertats mantingudes o conquerides. Els seus enemics han acabat de dividir la Reforma gracies a la lluita exasperada de dos

partits, que desde el sigle precedent, empenyent-la i retenint-la, han facilitat contre ella els complots de la reacció. Els *Escambarlatz* (1) fingeixen creure encare, contre tota evidencia, en la possibilitat d'una pau religiosa, sota l'equitat protectora del rei. Més clarividents, els *rabiosos* intenten recullir, en un darrer esforç, les energies supremes de la Revolució. Aquêts són també — com els Catherinots i els Malordistes an el setge de Montpeller (1622) — el partit popular, i diria socialista, si no temés, no l'anacronisme de l'idea, sinó el del mot. La burgesia protestant ne té quasi bé tanta por com els catolics meteixos: obligada a seguir-lo, no s'hi decideix sense una segona intenció, ni tampoc sense restriccions mentals. Aixafada sota les ruines de ses derrereres republicues, Montpeller, Montauban, Larochele, la Reforma — quant menos en aquêts *zeladors* — no es resigna encare a duptar de sí meteixa: durant un sigle, i més, somourà i esberlarà, am ses convulsions, l'ordre fastuós — i tot decoratiu — de l'absolutisme Lluiscatorzè.

En aquestes convulsions no expira solament una secta religiosa, com s'ha dit, sinó una nacionalitat. Anc que no siguin més qu'una minoria, incessantment afeblida per les proscripcions, les migracions, i també els renegaments, els protestants són la derrera energia languedociana. Per tot arreu a França, fòra

* Extret de l'introducció a l'importantissima obra *L'esprit politique de la Réforme*, recentment publicada, i de la qual no trigarem gaire en ocupar-nos extensament.

(1) Mot languedocià que, propiament, vol dir *a cavall cama aci cama allà*, designant en sentit figurat an aquells que, entre dos partits, no es decideixen ni per l'un ni per l'altre, els consideren a tots dos.

d'allí, la Reforma cedeix o desapareix. El Languedoc, qu'ha atret sobre d'ell tots els odís convergents de les reaccions, la manté contre tota esperança. ¿Quina prova més certa que la virtut revolucionaria de la raça ha continuat realment, pel protestantisme, contre la Reialtat i l'Església, la lluita secular per a la qual, després de cada nova serie de desfetes i de matances, s'ha redreçat sempre am l'eroica obstinació de no confessar-se mai vençuda?

En els *Camisards* protestants del sigle XVII ressuciten els *Faidits* albigesos del XIII. Entre nosaltros, la permanencia i l'invencibilitat de l'eretgia testifiquen qu'és verament nacional. Sota una epoca de teocracia, en que la societat era completament catolica, ¿quina forma de protesta podia afectar el sentiment patriotic, sinó l'eretgia? Pretendre qu'entre els pobles vençuts qu'han patit durant sigles la dominació brutal, i sobre tot l'educació del conqueridor, la majoria, subjugada, guardi tota sola la tradició o el geni de la raça, és un error, avui die molt positivament demostrat per l'espectacle de tots aquèts despertaments solidaris de petits pobles qu'es creia desapareguts, i de provincies que volen tornar a esser pobles. La veritat és qu'el sentiment de la nacionalitat no es conserva sinó en un petit nombre, que l'erencia ha dotat de més energia per a la lluita: d'ells devalla de nou en la multitud, reanimant-la per un quant temps amb una especie d'esbateg de vida, o ressucitant-la completament a sí meteixa, segons la complicitat ostil o favorable de les circumstancies. Certament, l'instint de la raça dorm, indestructible, però passiu, en el fons de la multitud; però que lent i penós és, sovint, de deixondir-l'hi, de dur-lo a la superficie, de fer-lo passar an els actes! Cal posar-s'hi una vegada i una altra sense parar: generacions successives s'hi consumeixen devegades. I, devegades també, esclata tot d'un cop, quand un més en desespera.

II

L'istoria del Languedoc n'és la prova. Avui die, qu'es comença a sentir lo que hi hà d'insuficient i de *convingut* en les grands istories nacionals, es té tendencia, al contrari, a tornar a les istories regionals i locals o a les monografies, consagrades a l'examen d'una serie de

fets determinats o d'una qüestió triada. A l'epoca en qu'els projectes vastos no fan por, jo avia somiat una istoria del Languedoc; però el Languedoc, essent una federació de pobles més aviat qu'una provincia propriament dita, recontar-lo en conjunt seria, al menos per are, una empresa quasi bé tant vasta i tant aventurada com la d'una d'aquelles istories generals que l'abundancia i la renovació dels documents fan decididament massa quimeriques. No es pod fer l'istoria del Languedoc sinó fent la de les seves ciutats capitals que representen altres tants països,— *cités* — *pagi*,— molt distints de tradicions i de temperaments. L'istoria de Montpeller, en suposició, no s'assembla pas més a la de Tolosa de lo que l'antiga Septimania s'assembla a l'alt Languedoc. Una narració que, amb el pretext de recontar la provincia, subordinés una de les dugues ciutats a l'altra, fóra falsa i desleial; fóra igualment desleial i falsa si subordinés Nimes a Tolosa o a Montpeller.

Acostumats com estem, per la nostra execrable educació unitaria, a fer perspectives cavalleres d'istoria,— perspectives molt extenses, però ont res de particular no es detalla ni es precisa,— l'istoria d'una ciutat ens-e sembla d'una ambició inferior a nosaltros i digna tot lo més d'un erudit de provincia. L'unitat politica ens ha modelat a la mania oratoria de les consideracions generals. Els individus i els grupos s'ofeguen per a nosaltros en el conjunt difús de grands collectivitats. Emperò ting l'esperança qu'aquèts vells metodes i costums s'han acabat. Tendencies molt clares me sembla qu'anuncien ja un moviment enderrera, i ting com cosa certa que si la nostra renovació nacional passa de l'estat simptomatic an el de fet, hi serà ajudada per la substitució de les monografies de ciutats i de països ane les vastes composicions massa precipitades. Concorradament les nostres *cités*, — per què avem de tenir por de la paraula?,— les nostres *communes*, s'esquivaran a poc a poc de l'ipocrita tutela de la centralisació que, fingint protegir-les, les aniquila. Agregant-se les unes a les altres lliurement, per grupos cantonals, per provincies i per regions,— segons les llurs simpaties de races, de medis i de tradicions, segons les llurs necessitats geografiques i economicques,— se solidarisaran en una nacionalitat francesa, mobil, allerada i resistent.

I aquesta nacionalitat refeta tindrà totes les docilitats dels organismes superiors a les modificacions constants i necessaries de la vida i an aquesta indefinida diferenciació de formes i de funcions, qu'és la tendència universal a qu'és redueix lo que nomenem el progrés.

L'ordre artificial i encongit de les aglomeracions unitaries és, dins la serie istorica, lo que van esser, dins la serie zoologica, els monstruosos colossos dels temps preistorics: en llog d'ablanir-se i d'afluixar-se, s'estreny i s'encongeix cada die més estretament sobre els pobles, com algun temps, sobre els condemnats, aquelles pells sagnants ont s'els introduïa per força i que, secant-se, els ofegaven amb un suplici lent. Però lo que la fatalitat de les coses no pod sometre an el seu empleu, ho romp, ho esqueixa i ho esmicola. I ¿d'ont vénen, en efecte, totes les nostres angunies actuals, sinó dels nostros esforços per relaxar entorn de nosaltros la pressió qu'ens escanya?

Qu'és tranquilisin els esperits ambiciosos d'oritzons indefinits ont poder moure's sense pressentiments de limits! ¿Tenen por que les «istories locals» els cloguin dins d'espais massa petits d'humanitat? Això és desconeix que tot és en tot. Les coses més menudes contenen tant d'infinít com les més immenses; perquè l'infinít no és ni en aquestes ni en aquelles: és dins l'esperit que les observa unes i altres i les descriu; l'amplitud del tema es proporciona i s'adapta exactament a la capacitat de l'intelligencia. Una ciutat és un microcosmos. En aquêt resum, l'istoria d'una raça es revela tota tant complexa, però més positivament, que no pas en dimensions més vastes, perquè s'hi deixa sorprendre millor i més minuciosament abraçar.

L'investigació istorica ja no comporta, al menos per un temps, sinó el metode micrografic. Els fets se multipliquen i pululen sota la nostra analisis com lo infinitament petit sota del vidre d'augment o del microscopi dels entomologistes. Actualment el treball qu'incumbeix sota formes diverses a l'art que vol visionar el passat, com també a l'erudició que vol descriure'l, és estudiar els fets per seccions serials, siga dins d'un medi precís, siga dins d'una durada determinada. Una istoria nacional unitaria de França es torna una utopia com l'unitat meteixa! Totes les que tenim —parlo de les més meravelloses — no s'aguan-

ten ja sinó gracies al valor dels artistes que les han executades. ¿Per ventura un ome sol pod veritablement abraçar i manejar tota la manera istorica de França, classificar-la i seriar-la tot sol i informar-la en una sola obra?

Algun temps era molt senzill: l'istoria nacional era la biografia dels princeps o la cronologia *chauvine* de les victories i de les conquestes. Però, avui, l'idea de nació és altrament complexa. ¿Que pod-ser fóra descriure l'evolució nacional l'aislar, per abstracció, les unes de les altres, les multiples evolucions que s'hi barrejen, s'hi ajuden o s'hi fan nosa, tant aviat accionant-se mutualment d'una embranzida, tant aviat obstruint-se reciprocament? L'istoria nacional és al meteix temps diplomatica, militar, eclesiastica, politica, social, industrial, economica, científica, literaria i artistica, etc.? Suprimiu de la nostra istoria collectiva la d'una qualsevol d'aquestes facultats — el conjunt sol de les quals és la vera realitat istorica, — ¿que coneixeu de la França?

Donques tot justament aquesta sintesis és lo qu'actualment és una utopia.—Intentant-la els nostros antics mestres, clericals, monarquics, jacobins, cesaristes, — varietats *igualmente pitjors* de la meteixa especie, — ens han malmès lo suficient per arribar a l'ermós resultat d'imposar-nos, aduc en les nostres visions de l'avenir, una falsa concepció del passat. — Impossible avui die, ¿serà mai realisable aquesta sintesis, i, si ho és, en quina forma? En tot cas, no pod ser sinó la formula collectiva i mobil, de cap manera dogmatica, de les multiples investigacions qu'aurem emprès pacientment sobre nosaltros meteixos, ciutat per ciutat, comarca per comarca, provincia per provincia.

Suposeu que tenim la fortuna de posseir per a cada una de les nostres ciutats-centrés — n'hi hà una trentena a França — una istoria analoga, no vui dir parella, a l'istoria de Florença de M. Perrens! ¿No us sembla que, relacionades comparativament les unes a les altres, aquestes istories locals ens suggeririen una impressió de la nostra istoria nacional, altrament vivent, intensa i precisa, que no pas aquella visió mistica a que la redueix i la vaporisa aquella grand transmudatriu de metalls en fum, — l'Universitat? — Les nostres istories nacionals — em refereixo a les millors — ens

han instruit en l'ignorancia sistemática de la vera França. ¿Michelet, el genial Michelet mateix, qui amb el seu admirable cop-d'ull ha penetrat de vegades tant fondo, subsisteix avui, si no és com artista? I els seus primers volums sobre els orígens són ni sisquera suportables? ¿Es pod llegir en ell, sense impaciència, aquells quants capítuls tant parcialment informats, tant lleugers i a penes a flor de fets, en els quals ha recontat, amb un tant desinvolat desconeixement de la raça i de les seves obres, del medi i de les ambiances, el mitj-die del segle XII i del XIII, i la ruïna de la seva nacionalitat en formació? Els prejudicis sentimentals del polític, enamorat d'unitat, i les previsions un xic animadverses de l'ome del nord, concorden en ell per l'apologia de «*la Roma cruel i de l'aspre França*» (N. Peyrat). I per molt vibrants de pietat, per molt passiónats de justícia que siguin aquells llibres seus qu'ell ha consagrat a la Reforma, — que poder són els més ermosos, — ¿no es pod dir qu'ha desconegut — i no podia reconeix-la — la participació preponderant del mitj-die en els afers, i sobre tot en les tendències de la Reforma? Els nostros istoriadors ens han fet viure o més aviat somiar fòra de nosaltros, per sobre de totes les nostres realitats, en una regió de vanes aparences.

Ja és ora, per a la nostra salvació nacional, — puix un poble no s'ignora llarg temps a sí mateix sense perill, — d'activar una reacció en tots els sentits contra els vells metodes i l'ensenyança universitària que, arrancant-nos del sol natal, arrel per arrel, ens ha suspès en el vuid i desnacionalisats en una unitat factícia, ont ja no sentim res de nosaltros mateixos.

L'erudició provincial s'ha posat a la tasca, però inconscientment, am força prejudicis encare, lamentables timideses, tremolants aprensions davant les conclusions més inevitables. L'istoria no pod limitar-se a l'erudició: és menester que sigui treball d'art; és menester que s'animi i es faci vida.

Si lo qu'es diu dels joves és veritat, — que molts d'ells se cansen de les incoerències en les quals se disolvien i d'aquell diletantisme ocios en qu'afectaren breçar-se, per sobre de la multitud, en l'aburriment de tot i d'ells mateixos, — una obra verament viril i reparadora és digne de tentar-los. L'istoria, sobrecitant-los a totes les curiositats, perquè ella

tot ho conté, aduc an aquelles del somni an el que sembla qu'estan molt aferrats, donaria un interès i un sentit a la llur vida. El somni és bo, saludable, és normal, quand és el prollongament vers l'enllà de les vibracions deixondides en nosaltros al contacte de les coses i dels fets. I si l'art té de què passionar-los, quina empresa estètica més magnífica que l'evocació de les nostres grands vides Urbanes! Lo nou, que tant se busca, és allí, per a l'impressió com per a l'expressió, per al fons com per a la forma. Però en aquesta obra no n'hi hà prou am la ciència i l'intelligència associades: cal posar-hi tot de sí mateix, sobre tot l'amor. Una ciutat no serà mai ben recontada per un estranger, que no l'aurà vista i observada sinó desde fòra. Cal submergir-s'hi, banyar-s'hi, embeure-s'en per tots els poros; després, reviu-la interiorment. Donem massa llog a la raó, i encongim massa, al contrari, l'imaginació i el sentiment.

L'istoria és sobre tot passional. — Entre els grupos ètnics com entre els individus, la passió local difereix segons el temperament, l'educació, el medi i el clima. *Compendre* la «passió local» és no re o poca cosa. És menester transmetre-la, i per transmetre-la és menester sentir-la. Aquesta «*compassió*», quand un no la posseeix consubstancialment per medi de la raça, no s'adquireix sinó per medi d'una docil, sencera i llarga naturalisació moral i física. — Un forà no serà mai més qu'un arxiver. Reunirà i classificarà amb erudició els documents; els interpretarà am sagacitat; però, simple espectador per defòra de la corrent d'anima de la raça, totes aquestes reliquies del passat no serien per a ell sinó vida coagulada.

Les proves abunden d'aquesta incapacitat de penetració de les races per la sola intelligència. Aquí tenim els alemanys: per vergonya nostra, la culpable ensenyança universitària qu'es complau en fer-nos estranger tot lo qu'existeix en nosaltros, i, al contrari, en assimilar-nos lo més possible a l'estranger, ha abandonat el mitj-die, la seva llengua, la seva literatura i la seva istoria, a l'Alemanya. És precís confessar amb umilitat qu'els alemanys han publicat sobre la nostra regió meridional — i sobre els nostros trobadors singularment — admirables estudis d'erudits. A força de textos, de documents, de manipular els arxius, han arribat a compendre del poble d'Oc lo qu'es

pod comprendre d'un poble sense el sentiment i am les prevencions d'una raça qu'és quasi bé en tot la contrestant de la llur. En suma, no auran fet sinó apilar materials inanimats. — Exactes? Sí, admirablement, si voleu! — De debò? De cap manera!

I si la distancia és menos grand entre les nostres diverses regions franceses, ho és prou encare per a que del nord al sud i de l'oest a l'est no es puguin canviar—sinó treballadors i crudits—al menos istoriadors i artistes. I també precisament en aquesta necessitat de localisar-se és ont hi entreveig, per les nostres generacions, una esperança de renovació. La conduiria, per a una tasca precisa, desde tots

aqueixos oritzons difusos, ont, per petits grups errabundos, vaguen, tant lamentablement, per la solitud del somni. La ferma estada dels peus sobre un sol resistent no impedeix que l'esperit s'elevi i cueteji en l'aire am tota la virtut de la seva embranzida. Els arbres més vigorosos—que s'espandeixen tant magnificament, en ple cel que, al vespre, eixams d'estels apareixen com posats en les llurs branques—són els que s'alimenten més generosament de la terra natal per l'enfonzament profundo o l'ampla extensió de les llurs arrels somes o fondes.

XAVIER DE RICARD

QUADRET

*Vora mar, canta que canta,
hi hà la grand del pescador,
mentre ell voga per dur xarxa
cap a les barques del bou.*

*A sol-ixent ja clareja...
ja es va escampant la claror...
ja per demunt de les ones,
tot vermell, aguaita el sol...*

*I el ventijol mari s'alça,
movent del marisc l'olor;
i les ones riberenques
com més va fan més soroll.*

F. BARTRINA

NOTES ISTORIQUES DE CULINARIA CATALANA

I

L'OPUSCLE de qu'anem a ocupar-nos se conté, amb altres, en un manuscrit en foli del sigle XV de la nostra biblioteca universitaria, baix el titol general *Flors de les medicines o Receptes del tresor de beutat*.

Si bé és assumpto trivial, apar util reproduir-lo per lo qu'interessa an el llenguatge i a un ram de les costums intimes de la vida dels nostros avis.

Dintre de l'Arqueologia i l'Istoria res hi hà inutil ni despreciable. Són encare tantes les minucies ignorades o mal conegudes de l'an-

tiguetat, que no en va molts investigadors treballen afanyosos arreu i en riques publicacions modernes ilustrades, per esbrinar noticies o desfondir secrets que conduesquen a una noció cabal i precisa dels graus de civilisació, dels avenços successius i del ver estat social de civilisacions finides, base i principi de les actuals i de les del pervindre.

Per çò cal regoneixe l'utilitat de qualsevulla nova que conduesca an aquêt fi; i nosaltros, que per inclinació de natura venim dedicant-nos a averiguacions d'aital mena, creiem obrar en conciencia donant public ardit de quelcunes de les nostres troballes.

Si bé L'AVENÇ, com és la seva missió, sol donar preferència a estudis d'actualitat, en quant se relacionen am la filosofia, am l'especulació estetica i am qüestions d'alta sociologia, no pod oblidar les seves tradicions primeres de complexa propaganda, avent ja acullit de nosaltros meteixos noticies per l'istil de les que van a ocupar-nos. I, aixís, sense més preambul, comptant am l'amistat i benvolença dels seus directors, passem a transcriure en primer llog lo més curiós del susdit opuscle.

Tractant de la culinaria: «Açí comensa,— diu,—lo libre de totes maneres de potatges de menjar qui's puxen fer de tota manera de volatarias, e de cran, de pell e de peix, en quina manera se deuen aparellar. Lo qual és una de les gentilleses que hom deu saber e fer entendre a totes natures de gents, ço és, ha homens hi ha dones de qualsevulla estament que sia. E per so vos fas lo present libre, lo qual vos he compost de totes natures de volatarias, he de crans, he de pexos, segons aquelles he trobades pus nobles e perfetes per experiencia de un bon coch del rey Danglaterra ab conseyl d'en Pera Ffalip, servicial del dit Senyor rey, en l'any 1324; e fou appellat rey per los escudés he coch de tota la terra Denglaterra... Per Manuel Dieç, majordom del rey Nalfons d'Aragó.

»Com se deuen adobar pahons e faysans, e també capons ab cap, ho ab col, ho ab cuha.—Se degollan y desploman, a excepció de la part que's vulla conservar, la qual serà embolicade en benes de drap de li banyades mentres l'auçell se courà al ast. Com sien un poch refredats, ages launes de cansalada que agen tres dits de lonch e mit-les en bastonets, e en cascun dels bastonets ages un dau de taronge he de cansalada magre. E si'ls vols engarlen-dar, ages tres garlandes, axí com vos vuylau que sien, he mis-li al quap demunt una taronge, ho neronge, ho ponsem, he altra dejus, en que's tenguen les garlandes, ab una vergua en forma que les taronges pusquen seura. E ages aperelat un bastó larch, e al cap del bastó hi pendras de uns capcions de tovalles e de tovalloles de ffill, hi ligar-ho has al cap del bastó, he banye'l ab aygua freda. E con sia cuyt e mès al salador, dessembolica-li los draps, he ta-la'l en manera d'oca, he al capró (*carpó*) ha altre tayl de part demunt, e en la cuxa un altra, e en les anques altra qui bé ho seria,

»Tota cran de ploma, axí com pagos, he grues, he hoques, he capons, he gualines d'ast, deu hom metre en aygua bulenta... axí engruxen e són pus blanques ans que hom les meta en ast, exceptat aquelles que hom farcex entre cran he cuyr.»

Explica com se «ffercex cabrit, espatle e ventre de moltó, galines entre cran e cuyr, capons e gualines en ast ab fformatge, cabrits en ast ab la pel, porcel, id. ab formatge, etc.

»Id. com se deuen netejar tripes, lengua de bou, etc.

»A tota cran escorxadissa és bon jurvert al coure e salvia, e ab conils ho lebres, e cransalada ab tota cran, en fora de vaca e de porch ffresch.

»Porcell no haflama hom. Perdius ho coloms, he todons, e xixelles, e guatles e tortes, soblima hom en fflama clara del ffoch, e capons e polls, gualines e hoques, enfora anets. Cabrit negre pot hom aenflamar.

»Cran ffresqua de vaca e de porch ffresch en olla, menja hom ab mostaya; he si hes en ast, ab arugua (*eruga*). Porcell en hast, ab ayllada blancha ho ab ssall-pebre se deu menyar. Cabrit en hast, ab jurvert ho ab sall-pebre.»

Explica com se «dehuen tallar totes maneres de crans, axí de volataria com de pell, pagó, grues, hoques, hanets, lebercins, ho tot hocell gros. Gualina en olla cuyta, ho pols; pols en ast, perdius, tudó, colom e tot hocel manut, porcel ab ferciment, cabrit fercit, lebre ho conil, vaqua, bou ho vadel, lengua de bou, espatla e anqua de moltó, lonze de id. e cransalada, etc.

»Porcell, dona'l d'ivern en ast, e d'estiu en-sols ab hurugua, e sia cuyt ab molta sall e dats los calents... A porcel deu exir l'ast per la boca, e a cabrit sobre el nas.

»Potatges e convit.—Primerament donats lonzes de vaca en ast, ab arugua ben ffeta e be picada, ey metats mel e safrà e arop. E si no volets donar lonzes de vaqua o de vadel, donats espatles de moltó; e si les donats en ast, no sien masa cuytes, e sien dades ab jurvert ho ab sal. Tot ast de cran de ploma, ab salsa de gualines he capons e moltó d'olla ensemps. E apres caldum he tots menyars que ffruyta no sia, axí com neules e piment. Lo caldum se pot metre ensol, e done'l hom a sopar.

»Salsa de pagó ab let d'emelles.—Aquesta salsa no vol ésser molt vermella, mes que sia

entre canella e seffrà... e aquesta salsa dona poca, e sia espessa covinentment.»

Parla de «donar e apparellar pagos. Id. ab alidem» (compost de greix, ous batuts i pebre).

«Salsa blanca ab let d'amelles.— Se fa ab brou de gallina, such de taronja o gingebre blanc y vinagre ab canyellons. Una lliura de ametlles basta a deu scudelles. Serveix per a gallines rostides o bullides.

»Menjar blanc.— Se compon ab blanc de gallina picat ab farina d'arròs, llet d'amelles en brou y sucre blanc.

»Id. deffilat.— Consta de lo mateix, ab un poch d'aiguarós, y l'arròs torrat.

»Salsa camallina ab llet de amelles.— Ab dita llet y brou, fetges de gallina, sucre, vi de magranes, vinagre vermell, canyella, gingebre he spicies, he un punt de sall. Se menja ab gualines ho capons.

»Limoncha ab let d'amelles.— Aytal llet, ab saffrà, such de llimó, etc. Aquesta salsa deu esser molt colorada e deu-se dar ab gualines d'ast o d'olla, ab molt sucre o mel.

»Gingebrada sens bollir, per a tota volataria en ast he a conils he a lebres, composta de amelles blanques picades, sucre o mel, such de llimones e taronges, gingebre picat e ayguarós. Se met per scudelles o grasals dessus la dita volataria.

»Mig raust ab let d'amelles. Per estil de la salsa camallina e també feta d'altre guisa.

»Ginestrada ab dita let.— Se cou aytal let ab farina d'arròs dins un drap, podent-s'hi anyadir alquant d'oli vell, se meten al pot panses menudes ab son punt de sall, que rest molt espès, e grand copia de sucre. Per a quatre scudelles una liura d'amelles y tant arròs com carbria en un gresal de mostaya. Alguns hi afixen pinyons e mel en lloch de sucre.

»Salsa de galines, feta de brou, fetges, rovells d'ou, spicies, molla de pa torrat ab vinagre; e si ha moltó, que és costuma tostemp metre en l'olla, se pot pendrer part de la polpa del mateix, deixatada fins a formar de tot una salsa. Alguns meten-hi un poc de arrop o mel.»

Posa com se «coen gualines en olla, ab cransalada e salsa de fetjes e rovells. S'en poden fer sopes, matent-hi un punt de agras o such de taronjes. De igual manera se couen oques.

»Salsa a tota cran de olla a sopar o a dinar.— Spicies y cran trixada, ab bon brou y pa tor-

rat remullat en vinagre. Per mils bestar pots hi metre sebas e jurvert escaldat ab lo brou. S'hi afegeixen sebas e juibert trinxat, rovells batuts, e agras.

»Salsa per gualines en ast sens bolir.— Amelles picades ab sucre blanc e such de llimona e taronja.

»Per oques e capons, salsa ab let d'ameles e muyols d'ous.

»Altre per gualines, oques, coloms, perdius, etcetera, farcides de panses e ayns, e meses al ast. La salsa de son propi greix, ab brou e pa.

»Cran de ploma no la menja hom sola, car tota via se menja ab salsa altre.

»Salsa salvatgina a grues en ast, o be a ós o porch senglar.— Ab let d'amelles, pa torrat ab vinagre, pebre, gingebre, etc., tot debatut en brou e mel, saffrà e dita let.

»Gualines ab moxarich en olla.— Rovells durs batuts en brou, que se tira sobre les galines bolides, après fregides ab llart e tornades bollir. E van gualines per tallador e salsa per escudelles, e axí mengen-se: serveix també per a grues. A gualines rostides va millor lo moxarich agre-dols, carregat de specias, dos parts de gingebre e altra de pebre, canyella e saffrà, que resulti molt colorat.

»Salsa rosta a conils, ab vinagre e trossos de teula que se met calentada en lo brou, perquè s'espessi, e renovant-lo sovint.

»Perdigat ab ballanes.— Se fa de perdius trinxades fregides ab cransalada, s'hi met salsa de brou deixat ab avellanes, vermels d'ous e molt agras o vinagre.

»Perdigat ab muxols d'ous.— Lo mateix, sens ballanes.

»Perdius en sols (solas).— Se cohuen sens plomar; après se deixan tot un jorn en infusió ab vinagre. Se ploman ans de servir-las.

»Gualines en ast ab puriola, farçidas de cransalada e pances. Se fa la puriola de ceba trinxada escaldada, pebre e fetges cuyts, tot posat en una grexonera per a recullir lo greix de les gualines mentres rosteixen.

»Altres purioles compostes de ceba ab vi.

»Sosengua a conils e a lebres.— Après de cuyts s'els tira una barreja de fetges a la brasa, pa torrat ab vinagre, ous durs e mel, formant una salsa clareta.

»Ab la salsa de gualines feta de sucre blanc e ametles, pot servir-se tota mena de volataria, conils, lebres, etc.»

II

Comparat l'antecedent receptari amb altres de més llunyana procedència, pod observar-se que la culinària en general, i la catalana en particular, va millorar molt lentament en el curs d'alguns segles. S'observa també qu'els recursos capdals eren les herbes del camp, poques i vulgars espècies, i sobre tot pebre, mel i sucre, qu'en variada mixtura donaven al·licient an els menjars. La llepolia, sens dupte, fou un dels primers i més extesos sabors del cuinat mitjeval, i per a prova bastarà consultar un altre opuscle d'en Celi Apicio, escriptor clàssic de la segona centuria de la nostra era, *De obsonis et Condimentis*, llibre X, que ve explicant aixís les *confitures de roses i violes*:

Mès-les durant set dies en infusió de vi, canvia-les amb altres per igual temps, cola el vi, i per servir-lo afegeix mel.

Dóna la següent salsa per *melons*: se fa una pasta de pebre, menta, poliot i mel, o de vi fet am reims secats al sol, brou i vinagre, afegint a voltes un poc de benjuí.

Explica com se preparen els *caragols*: ben engreixats am llet, bo i rentats, s'en trauen les closques, se deixen un jorn en aigua am quelcom de sal, i, fregit amb oli, se serveixen, mentent-hi alguna erba forta o elogari.

Les *mongetes tendres* se guisen am sal, comí, oli i un poquet de vi.

Una salsa per llagostes i llagostins: consta de pebre, comí, menta i ruda, am nous, mel, vinagre, brou de carn i vi.

Una altra *salsa* per tota llei de caça bullida o rostida: pebre, apit, llevor de julivert, ginebrons, farigola, menta seca, entre tot 8 escrupols, i altres 3 de poliot. Feu-ne polvos i una sola pasta am sal. S'usa acompanyada d'oxigari.

Per grues i anecs: ben plomats i netejats, se meten dins una olla amb aigua, sal i anet. Reduït pel bull a la meitat, se passen a un calderó amb oli, brou i un menadet d'orenga i coriandra. Acabat de bullir, s'hi tira alquant de vi cuit, i després, per dessobre, una barreja de mel i herbes fortes, bullides a part am vinagre.

Especial per gat marí: bo i cusit, se met al forn o en caldera, saonat am carn de sí meteix, pebre, nous, benjuí i brou.

L'*olegari* es fa d'apit, caliandria, brou, mel i un xic d'oli, o bé de farigola, sajulida, pebre, mel, oli i brou.

L'*oxigari* se compon de mitja unça de pebre per 3 escrupols d'imperatoria o benjuí, 6 escrupols de cardamomo, altres 6 de llevor de comí am un de fulles del meteix, i 6 de flor de menta seca. Banyat en mel, se serveix am brou i vinagre.

De la gent antiga pod dir-se, en general, que, mal civilisada encare i passant greu treball per l'existència, necessitava corroborants qu'els donessin coratge; i aquells qui no comptaven fortuna suplien el defecte de bons menjars amb alls, sebes, pebre i saladures, que mouen la set i animen l'esperit, produint igual efecte la mel i el sucre, els aixerops i altres dolçaines a que no menys afició van tenir en els temps successius, ja qu'el sucre, a l'igual que les millors espècies, foren aportades de l'Orient per medi de les Creuades i van començar a vulgarisar-se vers el segle XII, en quina epoca ja les trobem en les llistes aranzellaries d'importació (1).

Abans, per exemple en los sigles VIII i IX, no mancaven recursos an els cocs per dressar viandes més o menys escüllides, moltons, porcs, pagons o faisans, amb oli, llard, mostalla, granes i herbes de tota mena. En les taules se servia apart una salsa de pebre aont tot-om sucava el seu bocí. Tampoc mancaven nombroses salses, contre les quals declama Sant Bernat, expressant qu'els dits cocs sabien tant bé preparar les seves menjés, que les derrereres no feien tort a les primeres, fins en nombre de quatre o cinc, am tal que jamai la satisfacció minvava l'apetit. «Desdenyen, — diu, — els aliments senzills, tals com són de sa natura, per les combinacions més estranyes... Solament en ous no es podrien encarir les mil maneres de forçar-los i transmutar-los, liquidar-los, endurir-los, inflar-los o minvar-los, ja en paiella, ja en caçola, farcits, revolts, etc. Se disposen els menjars sots aspectes graïvols, a fi de que la vista d'ells provoqui més la gana

(1) En els reglaments de la reva o drets de lleuda d'aquell temps per Cobliure, Tortosa, Cambrils i altres passatges de França i de l'Ebre, se mencionen pebre, indi, laca, galas, orxica, gíngebre, canyella, alum, cleda, orpiment, encens, mastec, comí, sofre, mel, pegunta, quitrà, roudors, comestibles i fruits, etc.

de menjar-los, moltes voltes am prou afany del ventrell.»

També el vici de la beguda fou massa extès desde els temps primers (per çò no tant en Espanya com en França i en altres nacions), i les actes dels Concilis van plenes d'ordenances tocant no sols a laics, sinó an els meteixos clergues, qui a la par d'aquells freqüentaven tavernes, s'embriagaven, jugaven a daus i travaven pendencies. Tota beguda els era bona, així del nord com del mitjorn: vins crusos i cuits; altres compostos am fruites, ordi i gingebre; l'ipocras o claret, fet de mel i una fusió d'erbes; el vi de mores, altro mesclat am fonoll, etc.

Quand van establir-se regles en els monastirs, la vida dels monjos fou mils reglada, reduït el menjar a dos apets diaris (*prandium, cæna*), quiscun compost de dos guisots i un postre, ordinariament farinetes o potatge de llegums, ous, llet, arengades, pa recuit, i en certes festivitats viandes més sustancioses, com carns, anguiles o altres peixos, coques, metons, vins i pans de flor. Certes ordres se permetien carns i caça en tota la seva varietat. —En l'any 1177, Ponç, bisbe de Tortosa, va assignar com regal o dispensa a l'abat i comunitat de Sant Joan, que tots els dimars, dijous i dissabtes, desde Pasqua a mitjans d'Agost, tinguessin cada hu 4 ous; desde el 15 d'Agost fins a Totsants, 4 cebes; i cada die, per pebrada, una unça de pebre, i per salsa una lliura de sagí; i de Totsants a la Quaresma, dilluns, dijous i dissabte, faves, una lliura de sagí i un formatge per coure, amb els dits ous, cebes o faves, i els divendres solament faves guisades o amanides amb oli.

En una transacció de l'any 1123 entre el vescomte Uzalard i el convent de la Grassa, va consignar-se la prestació de faves, formatges, pernills, freixures (asatures) i una rica placenta (coca) per regal dels conventuals.

Un altro bisbe, Guillem de Lleida, regulant, en 1168, les pitances dels seus canonges, va ordenar qu'en les grands festivitats donessin tres lleis de carns, i postre de piment am neules, pa i vi, podent esser, les carns, moltó, vaca, pernil, gallines o anecs; les neules, a raó de 6 per cada hu a dinar, i 4 a sopar. El dimars i el dissabte es donaven per barba 5 ous amb el corresponent formatge, i un guisot d'erbes. En la Quaresma i Advent, tres

plats, un d'erbes o de grans, un altro de llegums, i un altro de peix, tot cuit amb oli. Les fruites, els raïms i verdures de l'ort, servien sols a l'estiu.

Per aquell meteix temps el rei Nanfós va proïbir qu'en el monastir de Camprodon se servissin carns an els ostes més de certs dies determinats, i qu'en els restants se passessin, com la comunitat, de formatges, ous i llegums.

Vers la data de 1152, entre els censos qu'el comte de Barcelona rebia en Vilamajor i lloges veïns, se parla de gallines de trascol, bacons desdoblats, truites de riu, pernes o pernills de porc, 2 cuixes i 4 peus d'onso (ós), anques d'urso, *gallos selvaticos* (faisans), mantegues de *Corniliano*, *cibaria de parada*, *fruytes salatas*, *modios de vino*, *ublies* (osties o neules). En 1158 s'hi afegeixen *lumen et sabrer*, o *lum* i *lenya*, càndeles, anques, id. *salatas*, cirons, cebes, *piper* o pebre, cireres, mel i fogaces de pa.

Més endavant, en 1298, Guillem de Moncada, bisbe d'Urgell, va manar an els seus preposits qu'els diumenges de Quaresma, en llog de turrans, se servissin an els canonges un quarto de nectar i 20 neules.

També, desde l'any 1308, l'iglesia de Tortosa, per la festa de Sant Roff, dava al capítul, d'extraordinari, moltó amb espatlles. Aquell meteix any va proïbir tallar i vendre carn en divendres i dissabtes, més qu'an els malalts i a les dones parteres.

En una nota de rendes de Pego (Valencia), any 1288, s'anoten faves, paniç i *atremuses*. Serveix per rectificar un erro del Pare Villanueva, que, citant una inscripció de Girona, atribueix a un tal Rafart l'aver importat allí, de Napols, els llobins (lopins), en l'any 1388. Se veu que no feien falta d'Italia, quant ja un sigle abans eren coneguts en Valencia.

III

Naturalment, am la prestancia i golafreria dels cavallers desde els sigles XII i XIII, cresqué no poc l'abundancia de menjars i la riquesa dels convits. Un jutglar de dit temps clama contre aquells que cercaven els millors peixos del mar, la millor caça dels boscos, les feres més braves de les selves; que posaven suprema cura en el modo de coure'ls, rostir-los,

farcir-los, ja sols, ja acompanyats, a voltes dins d'aromatiques empanades. Aquells fastuosos senyors apeties-lo més car, perquè la despesa fa el merit del convit, i com més costa un menjar, més se té per delicat i saborós; fent traure especies de totes les parts del món, a fi d'alinyar-lo amb art i més satisfer la bucolica am canyelles (citrals), nous moscades (garin-gal), comins, giroffers, gíngebres (adobs no desconeguts en els convents), i la *camelina*, qu'era una pasta de gíngebre, girofler, grana del paradís, vinagre i pebre; o la *jancia*, composta d'ammeltes, gíngebre, vi i agraç. No bé conegut lo sucre; se li va donar grand importancia; i, si escas al principi, va acabar per vulgarisar-se, fent part, en lo successiu, dels millors condiments i begudes, amb infusions de roses, violes, gíngebre, cardamomo, safrà, etc., estimant-se així bé com remei per a moltes dolencies i de fet empleiant-se per a confitures d'anís, celiandria, nous verdes, pistatxos, gíngebre, pinyons i fruyta, que feien lo ginjolat, ammetllat, gíngebrat, etc., regal superior en tota festa, i la golosina de més preuat gust.

Mestre Arnau de Vilanova, celebre físic, qu'especialment serví an el nostro rey en Jaume, treia del sucre notables medicines: entre altres, dugues per reconfortar an els vells i anemics, l'una de sucre am suc de llimó i especies bullides, i l'altra de sucre, substancia de carn rostida, vi de magranes, agraç, vinagre i vi comú. També l'utilisava per guisats, a més d'altres cinc components qu'ell estimava com principals: *salvia*, farciment ordinari per oques i tudons, a qual farciment els pagesos agregaven una picada d'all (l'alioli); *vi ab sal*, equivalent, entre persones fines, a la mostalla i a l'agraç, que resultaven massa forts per a la llur delicadesa; una mixtura de pa torrat am faves, pesols, pebre i vi o cervesa, component la *salsa negra*, propia de gent ruda i grossera; i, per fi, *alls* i *julivert*, que servien per les més variades confeccions i combinacions. D'all constava una salsa dita *allosa*, molt preuada dels fartaners, am picada d'ammeltes, molla de pa i agraç. Una altra salsa feta d'all, llet i formatge tendre, l'utilisava la gent vilana per a bullits, carns rostides, ous durs, etc. De juli-vert picat s'en feia una *salsa verda*, la qual, am combinació de vi blanc o agraç, alls, cebes o escalunyes i fruites acides, donava una altra salsa dita *agret* o *agreta*, aplicable a moltes

menjes, especialment d'estiu, podent-se reforçar en l'ivern amb especies fortes i agregació de bon vi.

Segons dit mestre Arnau, la salsa d'estiu anava bé an els pastells de bou, de porc o de carns lleugeres; a pollastres i conills, la salsa d'agret, am canyella i molla de pa a l'estiu, i am vi fort a l'ivern. Per rostits de faisà, colom i tortra, no calia més adob que la sal. Polles i capons bullits se servien a l'estiu amb el seu propri brou, agreta i botons de parra; a l'ivern s'acompanyaven especies dolces, salvia, isop i julivert. Lo meteix servia per a pastells de gallina i capó en l'estiu, i vi fort en l'ivern. La *cartonada* de bacó de porc feia altro guisot de molta estima. De l'epoca que parla, i pod-ser de més lluny, deu conceptuar-se caracteristic de Catalunya el dit *alioli*, ja sol i espès, ja mesclat am llet, ou, molla de pa i coses més o menos suaus. Igual pod dir-se del *menjar blanc*, fet de blanc de gallina trinxat, aiguarós, gíngebre, llet d'ammeltes i molla de pa. Es coneixien ja els *flahons* (flam) i *porros* (purés), salsitxes i llonganices, mantegues fines, metons, cremes i nates. Formatges, turrans i neules, treien principi de molt més enllà, segons hem vist per anteriors cites. L'*arrop*, molt vulgar entre nosaltros, fet de vi blanc bullit amb herbes, fruites i sucre, no deu esser menys antig.

Se confeccionaven pans blancs i morenos de diferentes sorts. Els senyors en menjaven de flor de farina, mollet, recuit, bescuit, etc.; la gent basta, de xeixa, mestall, blat de moro, segonet o prims, farina i segó, i fins de pinyols d'oliva entre montanyesos i pastors. Els frares i la gent marina solien menjar-lo bescuit, sense sal, el que, remullat amb aigua, formava el gaspatxo, amanint-se amb oli, vinagre, sal, alls i julivert. Comunament tenien forma rodona, plana o de bola (d'aquí el nom del *boulangier* francès). Fogaces, pastells, *panades* o empanades i altres confeccions de pasta escullida, eren treball dels pasticcers, qui entre altres coses feien les neules.

De vins n'hi avia grandissima varietat, i per ells se recomenava cada regió de la nostra terra: la Plana, la Costa, el Camp, l'Urgell, l'Empurdà, el Priorat, sent ja famosa la malvasia de Sitges, a més dels vins blancs, clarets, etc., i els compostos, misteles, clarujes, idromels o nectars, pomes o medó, piments, etc. De l'esperit de vi en fa menció Arnau de Vilanova

com a medicina eficaç contra moltes dolències i grand recurs terapeutiç.

Sobre culinaria i menjars de la segona meitat del segle XIII i de casa del nostre rei en Jaume, resten en l'istoric arxiu de la Corona d'Aragó uns curiosissims manuals de gastos ordinaris, que comprenen tota la minucia del consum domestic i diari, i de les viandes més comunes fins entre persones distingides. Marcadament podem senyalar lo qu'es va comprar i menjar en la festa de Nadal de l'any 1267. Per a la vesprada, atès esser dejuni, es van menjar en sustancia peix, ciurons, cols, panes, castanyes, avellanes, figues seques i nous, part de les quals van *servir a jugar*. Per la confecció de salses va proveir-se la rebosteria de pebre, gingebre, safrà, canyella, vinagre, farigola, eruga, julivert, cebes, alls, mel, oli i sal (tots els components usats desde el temps vell). Per beguda extraordinaria, piment ab neules. A l'infant D. Alfons, qu'es trobava malalt, se li serví, apart, arròs, una gallina, ous i llet. En la jornada van menjar dins del palau 98 persones, fent-se una total despesa de 425 sous 7 diners entre familia i companya (21 de ració), dinant en taules separades el rei i la reina am l'infant. En calitat de comensals figuraven D.^a Sanxa Thovia, D.^a Sanxa Martiniç, Jacme de Munjuich, en Garcia, en Garrenyat, l'oste del majordom, el coper, la dida i uns romeus. Menjaren-se conills, perdius, capons, oques, colls, moltó de varies sorts, carnes de carn salada i llonzes de porc. Com a guisats, foren els millors el *morterol*, llet, freixures i porc fresc. Com a postres, neules i vins. No es parla de gall d'indi, que sembla d'ús molt més modern en dita festivitiat.

En calendaris successius vénen esmentades, per les meteixes notes de gastos, viandes i fruites de tota mena, d'ivern i d'estiu, de les quals s'en menjava a dejunes i a berenar, com també formatge cru o cuit i castanyes per postres a sopar, notant-se, com a guisos i confeccions, *porroda* feta de carn, cansalada, fetges, etc., am porros, *ronyonades* de moltó i moltó en ast, *cordolans* de cabrit, paó *enlardat*, cansalada a *les carabasses*, id. i especies a *panades*, pasta a *buyols* (bunyols), id. a *flochons*, porc *salprès*, caps de moltó, temples de porc, ventrells de gallina, ventre de bou, etc. Figura per sopa la semola. Com a llegums i verdures, «lenties e altres semblants, xirivies, çafonerias

o alberginies, pastenages, espinaxs, nabs, letugues, urdulagues, fonoil, cascayl, toronias, cendia, cerminyes, etc.; begudes y especies, axarops, ayguaros, oli de laurel, sperit a prunaç, sucre candy, bachaluha, mostassa, clavells, cardimomi, nous moscades, cumí, mastec, sumac, citoval, galenyar, etc.»

En Quaresma, divendres i dejunis, feien el gasto peixos frescos i secs, dels quals regirem en variada nomenclatura congres, barbs, truites, llices, savogues, muscles, corbal salat, arenys, sardines, anguiles salades, merluces, amfos, pagres, sipies, cerbais, pagells, sorells, bogues, balena, etc.

D'algunes viandes se n'anota el preu: un moltó, 4 sous 8 diners; cabrit, 2 sous 2 diners; perdius, a 8 diners; una gallina, 1 sou 1 diner; polles, parell, 1 sou 6 diners; capons, parell, 2 sous; sexeles, parell, 7 diners; muscles, 3 sous 6 diners; rastell d'all, 12 diners; cent neules, 10 diners.

IV

La culinaria del segle XIV la condensa en certa manera Fra Francesc Ximeniç al traçar en el seu *Regiment de Princeps* la pintura d'un golafre ideal, que, fent un Déu del seu ventre, sabia apurar totes les delicies de la gola.— No podem millor concloure el nostre treball que copiant aquell curiosissim passatge i algunes altres observacions del meteix autor.

«Cant me leu,—fa dir an el golafre,—meng d'una fogaça calda un poch ab una taça de vin cuyt o de grech. Al dinar meng tostemp pa de floret, e varieg les carns segons lo temps, car en estiu meng polls tenres en diverses maneres, ço es, en ast, ab ayguarós e en olla, ab salça de agraç e en pa, cabrits e vedella de llet, moltons primals e perdiganes; en yvern, gallinas grosses, polles prenys, capons gorts, moltons de past, perdius, colomins e guatles; en l'autupne, torts grossos, todons fotges, carn de caça, ço es, cervos, cabirols, cabró munter, lebres e conils; en la primavera, pagos, faysans, grues e oques; enadedes en lo pasqual. No ús de totes salses, sinó les espesses bollides, o salsa de pago, e luxell, e mig raust mesclat ab giroflé e ab gingebre vert. A la fi de taula, flaons e formatjades, o tot formatje frit ab mantega o fus al foch, damunt cubert de çucre e posat en pa torrat. Si meng peix, tostemp le ab dents

e de tall frit, e en caçola, o en graylles e en pa; si meng res de cullera, he ginestada, avellanat o pinyonada, celiandrat o arroj ab çucre e ab let d'ametles, après ab fruita secca, e a la fi deman dragea per repecebre los fums e per confortar l'estomac... encara ús la dragea per ferme bon alè. Mon beure quant al vin blanch és aquest: bech grech d'estiu, e d'ivern cuyt, o moscatell, malvesia, tribia, corçech o candia, o vernaca, e a la fi clarea ab neules o piment per tota la hivernada; vull, emperò, que les neules sien cuytes ab çucre e sien polpudes e espessetes quelcom. Dels vermells de la terra no puig beure. Per tal, bech d'estiu calabresch, de Sant Honoxet, trepia o trilla, picapol de Mallorca, rosset o dels clarets d'Avinyó. D'ivern he del de Madrit de Castella, o d'aquells fins espanyols, del de Gascunya o del monastrell de Empurdà (1).

»A les collacions prenc de mos letovaris diversos, segons lo temps, o aloses (*alojes*) ençrades per refrescar lo fetje, e a vegades manus-cristi ab espongea o endiana fina, ab qualque gingebrada per fer digestió, per refrescar les venes. I ús d'alscuns exarops cont sent que fa calor, axí com dels joleps e dels violats. A sopar bech de beuna o de sent porçà, e faç me refrescar les cames ab aygues precioses; e puys, cant vinch del bany, ans que meng altra cosa, bech uns trenta mujols (rovells) d'ous freschs mesclats ab polç de macís e de cubebes fines; jach tostemp fins a tercia, e tinch mon lit ben ornat. — Los vins temprats fan als homens alegres. — Tot bon vi per l'anima y pel cos deu reunir y esquivar sis ff: lo bo, fi, fresch, fret, fort, flayrant o fragant, formigalegant o saltant, venós o raxant; lo mal, flach, fat, filat, fumat, florit, ferreny, y a més m'udat, grogueny, verdaç, melat, quixat, mesclat, fusteny. — Los pares passats, per servir honestat e religiosa manera de viure, no menjaven sinó a hores certes, ço és, en temps de deiuni solament a nona, en altre temps entre tercia e nona a dinar, e d'estiu sopaven a hora de baxes ves-

(1) Lo famós privilegi atribuit al rey D. Alfons V a favor del seu jutglar Mossen Borra, que, si bé sembla apòcrif, conté un fons istoric, expressant molts vins italians, alguns de grotesca denominació, com *il falso amico amabile*, el *Manjacuntobono*, etc., senyala entre els bons d'Espanya ja acreditats en el sigle XV, els de Madrigal, Coca, Iepes, Ocanya, Sant Martin de Valdiglesias, Toro, Lomas de Madrit, Carinyena, etc.

pres, e d'ivern al seny del ladre, e fer lo contrari no era permès sinó als infants, que menjaven quatre vegades lo jorn o més. — Los catalans tostemp menjaven l'ast primer, e puys la olla; los aragonesos, comunament menjaven al començament la carn e puys la cuyna.»

A parer de l'autor, d'acord amb alguns mestres antics, la nació catalana «vivía y viu pus loablement, unes coses ab altrás, que nació altra cristiana del món, fundant-ho en las següents probacions. Per *moderació*, car esquivava excessivament tota superfluitat en viure comú, car en vida comuna cascú es content menjant a dinar cuyna ab carn o ab peix, o ous o qualque cosa altre simpla en sa valor, con, donchs, açò sia covinentea; e les altres nacions fasen mes o menys. Per *sobrietat*, car catalans en los convits donen ast e olla sens pus, e açò és bastant e prou covinent e sens excés, e les altres nacions fan molt més. Per *continencia en begudes*, car en son menjar comú e en sos convits ha covinent vy, e d'aquell pren covinentment, sens excés comunament; els angleses e alamanys no'n beuen comunament, ans beuen cervesa e medó, o pomada o altre abeuratge luny de vy, e los franceses e lombarts fan gran accés del vy. Per *pulcritut*, car catalans tallen la carn netament e polida, guardant-li lo tall, que's varieja per diverses carns en diverses maneres, e la menjaven en tallador (plat) netament, e les altres nacions, axí com franceses, alamanys, angleses e ytalichs, ne fan troços, e tayllant dels dits troços un poch ab son coltell, contracten la carn ab les mans a cada vegada que'n prenen, e posen-les devant en un poch de pa, e solament se n'hi posen un bocí, e han a posar la sal en altre poch de pa, e sullen lo pa e la tovalla per força en son menjar, les quals coses són fort miserables e sutzes. Per *saulament*, car los catalans menjaven primer l'ast e puys la olla, la qual cosa és provada damunt esser millor e pus sana costuma e pus profitosa que la contraria. Per *continencia en menjar carn*, car los catalans, si's vol comunament, si's vol en convits, no han carn a quantitat molt superflua ne excessiva, jatsia que n'hagen prou e habundantment, mas altres nacions ne fan tan gran excés e de tantes maneres, que es fadea e cosa fort inutil e vana. Per *menjar sentats*: catalans tostemp menjaven seent en taula alt; mas castellans seen en terra, e altres nacions per altres vies fort incongrues. Per

honestat, car catalans menjen fort nodridament e honesta; mas altres nacions menjen axí orreament e malnodrida que és orror e legea quiu veu. Per *ordenació*, car són comunament contents de menjar dues vegades lo dia; mas les altres nacions noy tenen cap ni centener, ans ni ha que de nit se leven a menjar, axí com alamanys, e altres beuen sens manera, axí com los franceses. Per *compostura*, car altres nacions van a menjar ab gran brogit, e menjen ab gran gatzara e ab poch nodriment; mas catalans cant menjen no'ls fa bé ab brogit, car simplement e ab pau volen menjar e ab molt nodriment se pexen, axí com ja és dit. Per *bon abillement*, car altres nacions, cont menjen, meten les manegues que porten longues fins en la escudella, axí com franceses e alemanys; els castellans mostren los braços nuus; mas catalans no fan açò ne allò, car porten les manegues per bona guisa; també les altres na-

cions com serveixen a menjar mostren la carn, axí com castellans o portogaleses, o mostren les anques nues, car les lurs faldes son fort curtes, axí com se fan los franceses, car aximateix amaguen la cara ab lo caperó estret, les quals coses de veure son incompetents a aquell que menja; e lo contrari fan los catalans, que son bé cuberts davayll e descubert en la cara. Per *bon tallar*, car cascuna carn ha son tayll, si ab sabor és menjada, e solament catalans e aragoneses observen aytals taylls, axí com dit és, e les altres nacions tayllen a barrisch, axí com los ve per ventura.

» Per aquestes rahons sententiaren los savis que la nació catalana era exempli de totes en menjar honest e en temprat beure; e sens tot dupte aquesta és la veritat, que catalans són los pus temprats homens en viura que sien al mon.»

JOSEP PUIGGARÍ

SIS POEMETS EN PROSA

(TRADUCCIÓ)

CADASCÚ SA QUIMERA

SOTA un immens cel gris, en una grand plana polçosa, sense camins, sense erba, sense un escardot, sense una ortiga, vaig trobar uns quants omens que caminaven acotats.

Cadaú d'ells portava a l'esquena una enorme Quimera, tant pesantia com un sac de farina o de carbó o el forniment d'un soldat romà.

Però la monstruosa bestia no era cap pes mort: al contrari, entortolligava i oprimia a l'ome amb els seus muscles elastics i potents; am ses dugues amples grapes s'arrapava al pit de la seva cavalcadura; i el seu cap fabulós sobrepujava el front de l'ome, com un d'aquells elms orribles migençant els quals els antics guerrers esperaven augmentar el terror de l'enemig.

Em vaig dirigir a un d'aquells omens, i li vaig demanar ont anaven d'aquella manera. Em va respondre que no ho sabia ni ell ni els altres; més que, evidentment, anaven a algu-

na banda, ja qu'eren empesos per una invencible necessitat de caminar.

Cosa curiosa de notar: cap d'aquells viatgers tenia el posat irritat contra la fera repenjada an el seu coll i encastada a la seva esquena: semblava com si la considerés fent part de sí meteix. Totes aquelles cares fadigades i serioses no testificaven cap desesperació: sota la cupola spleenetica del cel, els peus enfonzats dins la polç d'un sol tant desolat com aquell cel, caminaven am la fisonomia resignada dels qu'estan condemnats a esperar sempre.

I la comitiva va passar pel costat meu i es va submergir en l'atmosfera de l'oritzó, a l'indret ont la superfície arrodonida de la planeta s'amaga a la curiositat de la mirada umana.

I durant alguns instants em vaig obstinar volent compendre aquell misteri; més, aviat, l'irresistible Indiferencia va caure sobre meu, i em vaig sentir tant feixugament aclaparat com ho puguessin estar aquells meteixos per llurs aixafants Quimeres.

LES MULTITUDS

No és donat a tot-om pendre un bany de multitud: disfrutar de la multitud és un art; i sols pod fer-se, a despeses del genre umà, un fart de vitalitat, aquell a qui una fada ha insuflat en el seu breçol el gust de la disfrega i de la careta, l'odi del domicili i la passió del viatge.

Multitud, solitud: termens iguals i convertibles pel poeta actiu i fecundo. Qui no sab poblar la seva solitud, no sab tampoc esser sol en mitj d'una gernació atrafegada.

El poeta frueix de l'incomparable privilegi de poder esser a sa guisa ell mateix i altri. Lo mateix qu'aquelles animes errants que cerquen un cos, entra quand vol dins el personatge de cadascú. Per a ell sol tot és vacant; i si certs llocs semblen esser-li closos, és qu'an els seus ulls no valen la pena d'esser visitats.

El passejant solitari i pensiu, d'aquesta universal comunió en treu una singular embriaguesa. El qu'es compenetra facilmente am la multitud, coneix febroses delectacions de que seran eternalment privats l'egoista, reclus

com un cofre, i el peresós, internat com un molusc. Adopta com seves totes les professions, tots els goigs i totes les miseries que la circumstancia li presenta.

Lo qu'els omens nomenen amor, és ben petit, ben limitat i ben debil, comparat an aquella inefable orgia, an aquella santa prostitució de l'anima qu'es dóna tota sencera, poesia i caritat, a lo imprevisit qu'es mostra, a lo desconegut que passa.

Ès bo ensenyar de vegades an els feliços d'aquêt món, no siga sinó per umiliar un instant el llur estupid orgull, que hi hà felicitats superiors a la llur, més vastes i més refinades. Els fundadors de colonies, els pastors de pobles, els missioners desterrats a l'altra part de món, coneixen sens dupte quelcom d'aqueixes misterioses embriagueses; i en el sí de la vasta familia qu'el llur geni s'ha fet, hàn de riure alguna vegada dels qu'els planyen per la llur fortuna tant agitada i per la llur vida tant casta.

LA JOGUINA DEL POBRE

Vui donar idea d'un divertiment innocent. Hi hà tant pocs entreteniments que no siguin culpables!

Quand sortiu al matí am l'intenció decidida d'anar a rodar pels camins, ompliu-vos les butxaques de joguinetes barates (com are un putxinelli d'aquells qu'es mouen amb un fil, el ferrer que bat sobre l'enclusa, xiulets de fusta o de plom), i per devant de les tavernes, al peu dels arbres, feu-ne present a les criatures desconegudes i pobres que trobareu. Veureu llurs ulls obrir-se desmesuradament. De primer no gosaran agafar res: dup-taran de la llur felicitat; després les llurs mans pendran vivament el present, i fugiran com fan els gats que s'en van a menjar lluny de vosaltros. el bocí que li heu donat, avent après a desfiar-se de l'ome.

En un camí, darrera el reixat d'un vast jardí al cap-de-vall del qual apareixia la blancor d'una bonica torre al batarell del sol, hi avia un nen ermós i fresc, abillat amb un d'aquells vestits de camp tant plens de coqueteria.

El luxo, el no cap amoïno i l'espectacle abitual de la riquesa, fan an aquelles criatures tant boniques, que semblen fetes d'una altra pasta que les criatures de la mediocritat o de la pobresa.

Al costat d'ell jeia sobre l'erba un ninot esplendid, tant fresc com el seu amo, verniçat, daurat, vestit de porpra, i cobert de plomigalls i de vidrets de colors. Però el nen no s'ocupava de la seva joguina preferida, i vèus-aquí lo que mirava:

A l'altro costat de la reixa, en el camí, entre els escardots i les ortigues, hi avia un altro nen, brut, escanyolit, fuliginós, un d'aquells marrecs-paries dels qu'un ull imparcial descobriria la bellesa, si, com l'ull d'un intel·ligent endevina una pintura ideal sota un verniç de cotxe, el netejés de la repugnant patina de la miseria.

A través d'aquells barrots simbòlics que separaven dos móns, la carretera i el palau, el nen pobre mostrava an el nen ric la seva propria joguina, qu'aquêt examinava avidament

com un objecte raro i desconegut. Altrament, la joguina qu'aquell esparracat atormentava, agitava i saccejava dins d'una capça reixada, era una rata viva! Els pares, per economia

sens dupte, avien tret la joguina de la vida meteixa.

I els dos nens es reien l'un a l'altro fraternalment, am dents d'una blancor igual.

LA SOLITUD

Un periodista filantrop em diu que la solitud és dolenta per a l'ome; i per apoiar la seva tesis cita, com tots els increduls, paraules dels Pares de l'Església.

Jo sé qu'el Dimoni freqüenta de grat els llocs arids, i que l'esperit de l'omicidi i de lubricitat s'inflama meravellosament en les solituds. Però podria ser qu'aquesta solitud no fos perillosa sinó per l'anima ociosa i divagant, que la pobla am les seves passions i am les seves quimeres.

És cert qu'un xerraire, el suprem plaer del qual consisteix en parlar desde dalt d'una catedra o d'una tribuna, aniria molt a riscos de tornar-se boig furiós en l'isla de Robinson. No exigeixo del meu periodista les coratjoses virtuts de Crusoé, però demano que no condemni an els enamorats de la solitud i del misteri.

En les nostres races xerradores hi hà individus qu'acceptarien am menos repugnancia el suplici suprem si els era permès fer desde dalt del cadafalc una arenga abundant sense teme qu'els tambors de Santerre els tallessin intempestivament la paraula.

No els planyo gens, perquè endevino que les llurs efusions oratories els procuren voluptats iguals a les que d'altros treuen del silenci i del reculliment; però els desprecio.

Desitjo sobre tot qu'el meu malehit periodista em deixi divertir a la meva manera. — «I doncs, que no experimenteu mai, — me diu amb un to de nas molt apostolic, — la necessitat de fer participar els vostros goigs?» Veieu-lo, el subtil envejós! Sab que jo desdenyo els seus, i ve a insinuar-se dins dels meus, l'asquerós embolicaire!

«La grand desgracia de no poder estar sol...» diu en alguna banda La Bruyère, com per fer vergonya a tots els que corren a oblidar-se dins la multitud, tement sens dupte de no poder-se soportar ells meteixos.

«Quasi bé totes les nostres desgracies ens vénen de no aver sapigut estar-nos a casa,» diu un altro savi, en Pascal, creg, recordant així en la celda del reculliment tots els aixalabrats que cerquen la felicitat dins el moviment i dins una prostitució que podria anomenar *fraternitaria* si volia parlar l'ermosa llengua del meu sigle.

ELS PROJECTES

Tot passejant-se en un grand parc solitari, s'anava dient: «—Qu'en fóra de bonica amb un vestit de còrt, complicat i fastuós, devallant a través de l'atmosfera d'un ermós vespre, els esglaons de marbre d'un palau, devant de les catifes de verdor i sortidors! Perquè ella té naturalment el posat d'una princesa.»

Passant més tard per un carrer, es va deturar devant d'una botiga de gravats, i, veient una estampa que representava un paisatge tropical, es va dir a sí meteix:—«No! No és pas en un palau que jo voldria posseir la seva vida estimada. Ens-e semblaria que no som a casa nostra. D'altra part, aquelles parets farcides d'or no deixarien un llog per a penjar-hi la

seva imatge; en aquelles solemnials galeries no hi hà ni un recó per l'intimitat. Decididament, *allà* és ont caldria viure per a conresar el somni de ma vida.»

I, tot analisant amb els ulls els detalls del gravat, continuava mentalment: «—A la vora de la mar, una bella cabana de fusta, voltada de tots aqueixos arbres estranys i lluents dels quals hí oblidat els noms... en l'atmosfera una olor embriagant, indefinible... en la cabana un potent perfum de rosa i de mesc... més lluny, darrera de la nostra petita eretat, caps de mastils gronxats per les onades... al voltant nostro, més enllà de la cambra, illuminada per una claror rosada garbellada pels

transparents, decorada d'estores fresques i de flors capitoses, am setis estranys d'un barroc portuguès, d'una fusta pesanta i tenebrosa (ont ella reposaria tant tranquila, tant airejada, fumant el tabac lleugerament opificat)... més enllà de la varenga, el garbugi dels aucells embriags de clarors, i la xerradiça de les negretes... i, a la nit, per servir d'acompanyament an els meus somnis, el cant planyivol dels arbres de musica, dels melancolics filaos! Sí, la veritat, aquesta és la decoració que jo cercava! Que n'aig de fer d'un palau?»

I més lluny, tot seguint una grand avinguda, va ovirar un ostal netet, ont per una finestra alegrada per unes cortines d'indiana virolades treien el cap dugues cares rialleres. I tot seguit: «—Bé cal,—es va dir,—que la

meva pensa sigui una grand vagabunda per anar a cercar tant lluny lo qu'és tant prop de mi. El plaer i la felicitat són en el primer ostal qu'és presentí, en l'ostal de l'atzar, tant fecond en voluptats. Un bon fog, pisa vistosa, un sopar passador, un vi aixut, i un llit ben ample amb els llençols un xic aspres, però frescos: que voleu més?»

I tornant sol a casa d'ell, an aquella ora en qu'els consells de la Saviesa no són ja ofegats pels bronzits de la vida exterior, es va dir: «—Avui hî tingut, en somni, tres domicilis ont hi hai trobat un plaer igual. Per què constrenye el meu cos a canviar de llog, ja que la meva anima viatja tant llestament? I a què ve executar projectes, ja que el projecte és en sí meteix una delectació suficient?»

ELS BENEFICIS DE LA LLUNA

La lluna, qu'és el capritxo meteix, va mirar per la finestra mentres que tu dormies en el breçol, i es va dir: «—Aquesta criatura m'agrada!»

I va baixar mollament la seva escala de nuvols i va passar sense fer soroll a través dels vidres. Després se va estendre sobre teu am la tendresa flexible d'una mare, i va depositar els seus colors sobre la teva cara. N'han quedat verdes les nines dels teus ulls, i les teves galtes, extraordinariament palides. Contemplant aquella visitadora és com els teus ulls s'han engrandit tant estranyament, i et va donar una abraçada tant forta i tant dolça, que n'has conservat per a sempre les ganes de plorar.

No obstant, en l'expansió de la seva joia, la lluna omplia tota la cambra com una atmosfera fosforica, com un verí lluminós; i tota aquella llum vivent pensava i deia: «—Experimentaras eternalment l'influencia del meu petó. Seras ermosa a ma manera. Estimaras lo qu'estimo i lo que m'estima: l'aigua, els nuvols, el silenci i la nit; la mar immensa i

verda; l'aigua informe i multiforme; el llog ont tu no seras; l'amant que tu no coneixeras; les flors monstruoses; les flaires que fan delirar; els gats que s'extasien sobre els pianos i que gemeguen com les dònnes, am veu ronca i dolça!

»I tu seras estimada pels meus amants, cortejada pels meus cortesans. Tu seras la reina dels omens d'ulls verds que jo he abraçat estretament am les meves caricies nocturnes; dels qu'estimen la mar, la mar immensa, tumultuosa i verda; l'aigua informe i multiforme; el llog ont ells no són, la dòna qu'ells no coneixen, les flors sinistres que semblen encensers d'una religió desconeguda, els perfums que torben la voluntat, i els animals selvatges i voluptuosos que són els emblemes de la llur follia.»

I per xò és que, malehida estimada criatura mimada, estig are jegut als teus peus, cercant en tota la teva persona el reflexe de la temible Divinitat, de la fatidica padrina, de la nodriça emmatzinadora de tots els *llunatics*.

CH. BAUDELAIRE

ANTROPOLOGIA POPULAR

(Acabament) *

X

L'IGUALTAT

AQUEIX mot no sembla sinó que siga, pels actuals ciutadans, el veritable per designar el grand cau de raons de tota mena, teòriques i practiques, quand se tracta d'esbrinar si la ciencia filosofica i l'art governatiu empleien un temps malaguanyat al proposar-se la resolució del problema moral i material de l'igualtat ciutadana (πολιτική) per medi de les lleis i les costums.

Hi hà qui pensa i creu de bona fe qu'en la societat d'avui hi pod aver llibertat, però igualtat, no, mai.

I aquêt és un modo absolut, extrem, de plantejar la qüestió, que mereix un analisis llarg i sever que pugui arribar bon xic enllà de les entranyes de l'organisme social mirat amb instruments d'aument maravellosos, com són els de les arts lliberals, sostenidores de la biologia antropologica i motiu directe i eficaz del grandissim avenç material i costumer del nostro sigle.

Comencem per preguntar-nos qui és capaç d'entendre qu'en el món hi pugui aver llibertat, ni sisquera mitjana, en lleis i costums, si conjuntat amb aquell element natural de la vida no s'hi posa l'element politic dit *igualtat legal*, en les seves tres formes anomenades *civil*, *penal* i *administrativa*, i deixant-ne d'altres menys urgentes, o segones, o el que siguin comparades amb aquestes.

Analisant la realitat de la vida segons mana la nova ciencia, i no fent ús d'altro art que no siga l'experimental (pur, nèt i senzill) de començar per lo demostrat com veritat universal i anar després a lo probable com conjectura logica particularisada i deduida d'aquella, no hi hà dupte qu'es pod allunyar molt

* Vegin-se els numeros 6, 7, 9 y 10 de 1891, i els 2, 4, 6 i 8 de l'any passat.

l'esbrinament de les forces i les funcions de la vida politica, considerada en els seus elements fonamentals, per exemple la llibertat i l'igualtat ensems natural i racionalment armonisades a fi de bé.

Si es pugués comparar no més que per un instant l'experimentació del biolog am la del navegant, aviat se veuria que l'analysis del punt aquí qüestionat no vol practics de la costa, sinó nauixers d'altura, és a dir, omes capaços de donar la volta al món sense marejar-se ni perdre la nau pel camí.

I començant per la primera part obligada de l'estudi experimental, és prou evident per tot-om que l'igualtat legal ni ha tingut ni tindrà mai per fonament natural o vital l'igualtat organica o personal; perquè l'igualtat de formes, substancies, characters, aptituds, no la dóna ni la familia i la raça, ni el llog i el temps.

Si no n'hi pod aver dugues d'iguals, de persones, en la Naturalesa, ¿com s'ha de lograr mai fer-les exactament tals per obra i utilitat de les lleis positives que fan possible la societat?

Admesa la llibertat com primer medi elemental del viure racionalment, ¿es pod fer que l'alt i el baix, el gras i el magre, el guapo i el lleig, l'aixerit i el sonso, el treballador i el gandul, el modest i el fatuu, el generós i el tacany, el valent i l'estemordit, l'instruit amb educació i l'ignorant amb insociabilitat, l'onrat i el murri, siguin iguals en drets i devers privats i publicos?

No hi hà dupte possible que naturalment les persones neixen desiguals per raó d'erenca organica i moral, ben observable en la majoria de les families, desde els més prop parents (pares i avis) an els qu'es prenen per exemplars d'estudi experimental.

«Qui ho té al neixe, mai ho deixa» és una veritat de fet quasi absoluta en la nostra especie, tant en lo material com en lo moral de l'ome i de la dòna presents.

Hi hà, doncs, una diferenciació natural eretada en les persones, que, vulgues no vul-

gues, estableix graus comparatius, no sols en la vida privada dels ciutadans, sinó, ademés, i majorment, en la pública.

D'això han vingut i vindran les classes socials extremes i mitjanes, fent de la vida una perpetua batalla entre els que tot ho volen per raó de força bruta i els que raonen per dirigir les forces materials humanes al fi d'associar-se tots els que saben avençar en costums i lleis protectores.

L'erència de la brutalitat i la de la racionalitat es disputen encare avui l'avenç de la família humana en aquêt punt just de sociologia practica desde qu'es va acabar la vida patriarcal.

Provat fins a la més facil i comuna evidencia que pel naixement som desiguals en bens organics (racionals i vegetatius), lo qu'importa analisar desseguida i sense presses és per què l'ome i la dòna, la criatura i el vell, hân d'esser iguals devant i sota de les lleis positives per medi i fi de llibertat, tant costumera com politica.

¿Per què aont hi hà llibertat hi hà d'aver igualtat?

Vegi's primer si l'ome i la dòna, en societat tranquila i reproductiva, poden educar i instruir els fills (naturals i lligitims) sense que la força de la raó aventatji a la força dels nervis, carns i òssos d'aqueixes dugues persones associades per protegir-se mutuament i satisfacer les necessitats vegetatives amb auxili de les potencies racionals.

La quietud de la vida privada s'ha procurat assegurar per medi de l'associació matrimonial, fent iguals als conjugs en drets i devers les lleis més aprop de naturalisades en certs països hi hà pocs sigles.

La diferencia del sexe desapareix així per necessitat de llei justa i equitativa, igualitaria, traduint la paraula llatina.

S'ha dit, i no sense proves biologiques, que l'ome és fort, impetuós, toçut, atrevit, valent, ambiciós, comparat am la dòna, que sols per excepció ho arriba a ser tant com ell dins de la casa matrimonial i am motiu de cuidar de fer anar endevant i no enrera la societat economicament formada i sostinguda per amdós.

Sempre el cap umà valdrà més que les mans i els peus per viure les persones arreplegades en família de marit i muller, i de vila o ciutat i nació.

Prou i massa en té l'ome, de vanitat i orgull, per creure's a vegades que val i pod més que la dòna dintre del matrimoni o de l'amistancament, i sobre tot quand fa obres de legislador o autoritat o director, en tant qu'és moralista i politic voltat d'omens tant sols, am més o menos oblid de la dòna per determinats moments del viure fòra de casa.

Com més progressa la família social, més es troba fòra de dupte que la dòna val i pod lo que pod i val l'ome com persona i com element ciutadà de racionalitat util i manyosa per viure fundant casa i família.

Tots ens recordem de la sentència qu'ensenya el desllorigador de la protecció d'una família comparada amb una altra: «De llevant o de ponent, de la dòna sigues parent».

¿Què significa pendre concell del coixí del llit no dormint am muller? No n'hi hà poca de diferencia entre el capficar-se abans de dormir a l'agafar el sò, i l'escoltar la veu concellera, fidel i ben sentida de la dòna que discuteix am previsió i endevinaments de l'intenció dels altres, com ella sola sab fer-ho!

L'astucia i la manya, com la benignitat i la gracia, són dots naturals que mai arriba a tenir l'ome en quantitat i qualitat superiors a la dòna.

Hi hà, doncs, en la família privada, un equilibri de compensació entre els individus de sexe diferent, qu'es completen ajudant-se l'un a l'altre per virtud de la llibertat qu'els fa dignes a cada hu dintre de les seves naturals funcions racionals i vegetatives.

L'igualtat fa possible la llibertat, profitosa al fort i al debil vivint amb armonia d'instints i sentiments dintre de casa.

Qui diu família privada, diu societat o ajuntament de famílies fet segons lleis i costums publiques, totes fundades en la sanitat i per fi d'avenç comú.

Sempre qu'es faci am justa imparcialitat l'analisi de l'Istoria filosoficament entesa dintre de la biologia general o critica del nostre temps, es veu prou aviat i a tota llum lo qu'ha costat l'adquiriment de la llibertat a titul de mare tutora i curadora dels drets civics individualisats qu'es diuen naturals perquè ho són de naixement.

Ja qu'avui la llibertat és indiscutiblement coneguda i afirmada pels científics com *medi social lligitim* del ciutadà treballador i onrat i

de la seva família privada, lo que dona pressa és la prova de que hi agi d'aver igualtat legal pels ciutadans que volen ésser lliures i estan convençuts de que la desigualtat natural existeix i no s'acabarà mai per obra humana esmenadora dels climes i llocs.

No es pod reduir a poques ratlles la *prova raonada* de tant gros problema; i aixís s'entendrà el per què de l'afirmar que la llibertat no és ni serà mai en les famílies que no sapiguen o no vulguen o no puguen viure pràcticament civilisats, essent tots absolutament iguals davant de la llei civil, penal i administrativa, o política i econòmica.

Mentres les passions puguin i pesin més que les raons en el cervell dels legisladors, no s'escriurà en els codis el principi de llibertat abans i al costat del principi d'igualtat, amdós propis i necessaris per l'avenç de la racionalitat pública en tot temps i lloc.

Mentres l'egoisme mesquí i poruc remunti i embruti el nivell de la veritat científica, tota imparcial i eterna com ella sola, la lluita per l'igualtat legal serà encarniçada, unes vegades amb força d'ipocresia, i altres a cara descoberta per sola brutalitat de feres arreplegades que viuen no més que de la destrucció.

L'igualtat legal (si no m'enganyan l'estudi i el judici) és el més gros principi filosòfic conservador de l'individu i de la seva família i de tota nació moderna.

Quan un ciutadà sab que la llei és igual per tot-om, lo mateix pel dret de viure que pel desitj de fer fortuna, s'estalvia una gran part de les seves energies vitals no més que descansant en la realitat de que ningú podrà matar-lo de fam ni robar-li el fruit del seu treball.

Quan una família té seguretat de que la justícia és lliure o independent, com primera condició cívica de poder viure onradament, no coneix la por d'ésser mai víctima dels malvats, per molt qu'aquèts sapiguen i puguin fer a l'ombra i a la llum del dia.

Quan una nació posa pràcticament la justícia per sobre de tot i de tot-om, augmenta en benestar i multiplica de debó el seu poder internacional, a prova de les majors desgràcies que per part dels elements materials (terratremols, aiguats, sequedats) poden castigar-la, però no desfer-la.

Aixís és que sempre que la justícia liberal

i equitativa és no solament teòrica; sinó pràctica, i, ademés, senzilla i prompte, els pobles es civilisen amb els avenços de les bones lleis i de les sanitoses costums.

Per quand la justícia pràctica no fa diferències de persona i a tot-om protegeix per igual, la vida es disfruta amb la tranquil·litat de consciència que dona la seguretat garantida pel poder públic.

Am justícia general i particular, ni el vici ni la maldat poden fer bons negocis en perjudici de la gent de bé.

El que té ganes de fer mal an el proïsme sab que l'ha de pagar amb castigs proporcionals al dany que causi; i, si no és orat, fins pod tornar-se enrera dels seus propòsits contra-naturals i anti-socials per calcul de ganancies y perdues.

De manera que quand és cert i positiu que la *justícia castigadora* és absolutament equitativa, la possibilitat de veure disminuïts els crims de tota mena constitueix un *fet de raó material*, i llavors la legislació arriba a ésser *preventiva*, sensé fer-ho constar expressament amb títols, capítols i articles per medi de termes dits explícits i taxatius de prohibició.

Molt han canviat les maneres de fer el mal, quand cada die és més difícil posar límits entre els danys administratius, civils i criminals, sobre tot en robar sense matar amb les mans armades, i en robar an els individus, les corporacions i l'Estat o govern; però no hi fa res: l'ésser lladre és sempre lo mateix per la justícia, que no es pod vendre ni comprar amb facilitat essent pública i ben organitzada a la moderna.

L'administració de justícia (*distributiva et punitiva*) és la funció cívica més pregonada i més essencial per la vida civilitzada.

Els pares i les mares són el jutges casolans i naturals que n'estalvien de forans, perquè l'ordre dintre de la família és el principi obligat de la pau pública, desde el moment que l'instrucció i l'educació dels fills no s'aparta del model vell patriarcal, o altrò qu'en derivi dretament.

Les més grans immoralitats i els pitjors crims solen ésser, més que d'empelt, de llevar, treta del dolent exemple privat en els seus principis, i després públicament tolerat lo conreu de brutejar i el degradar-se.

Tot s'arreplega en aquèl punt trascendental

de sociologia: les ventatjes i el poder de la llibertat, l'usatge de l'igualtat ensems dintre i fòra de la Naturalesa i de la llei, la suprema-
cia de la justícia comparada amb el diner, la força de l'instrucció moralisadora per arri-
bar a la pau social, són altres tantes proves de l'avenç umà, qu'es realisa per graus, am
procediments experimentals, donats per la biologia a les demés parts de la ciència cri-
tica.

Convé fer present qu'han passat dos mil quatre cents anys d'ençà que l'orador greg Lisies deia: «De veritat, els nostros majors lluitaren freqüentment per lo just i equitatiu, amb assentiment comú, fundant ells, sens dupte, el meteix principi de la vida amb el dret.»

XI I ULTIM

LA PATRIA

La Grecia dels savis i dels valents ciutadans deia, amb aquesta paraula sola, familia, raça, parentiu, tribu, o siga un conjunt viu, natu-
ral i poderós engendrat en un temps determi-
nat; per obra llegal de qui pod esser autor de bons productes, així de l'esperit com del cos, am utilitat social prou positiva.

La Roma dels conquistadors i dels egoistes deia *patria*, ademés del llog de naixement, a l'Estat, la republica, el país, la regió, la comarca, o siga cosa limitada, convencional, in-
segura, més politica que natural, com menys inseparable de pares i de patriarcat el deure el ser a algú qu'ens pod guiar bé perquè sab i ens estima sense segona intenció ni calcul d'interès metalisable, ni orgull de govern, ni equitat de jerarquia, etc.

Avui meteix ens trobem moltes vegades sense saber quines són l'*extensió* i la *comprensió* més exactes del concepte social de patria, perquè pod esser que, antropologicament analisat pel major nombre de patricis illustrats i educats (com el temps mana), el problema del patriotisme és més complexo de lo que sembla a primer cop d'ull. I al plantejar-lo no hi hà pas dupte que té importancia capital el fer-ho am criteri greg o romà, com si es digués am la mà dreita o l'esquerra de la nacionalitat civilisadora.

Qui diu patria diu amor de fill an els qui

deu l'existencia material i moral, dient al me-
teix temps conjuntament de forces morals, com simpatia, sumissió, respecte, tolerancia, encaminades a fortificar la ciutadela de la casa i a proveir l'exercit de la familia que s'hi tanca dins quand el perill obliga a defensar la vida i l'onra, o l'isenda nostra, dels seus enemigs, veïns o llunyers, que mai n'hi falten an aquesta, com de mosquits an el vi i de mosques a la mel.

Amor de patria, patriotisme, significa la sublimitat del sentiment ingenit, espontani, natural, i fins fatal, per estat de salut i plena raó en totes les millors edats de la nostra vida personal i colectiva.

Cap merit té pagar dintre de casa els deutes naturals i els credits i els gastos de la vida de familia amb obres de carinyo, gratitut, generositat i modestia, que són propis ingredients del balsam de bona i llarga vida, o elements quimics de la positiva pedra filosofal del saber viure sà i content dintre de la civilisació moderna.

Prou desgracia té a sobre l'infeliç que pateix de curtesa de sentiments, i, tot no estimant a ningú, ni a sí meteix, pod estimar-se com a membre de la seva familia perquè li falta capacitat mental de naixença o perquè no té bé el cap am motiu de malaltia adquirida per causes foranes o interiors. De cegos, sords i muts morals no en falten en llog.

Pobre d'esperit es diu a l'imbecil, per ric que siga, en el ben entès de qu'el nombre dels *debils d'enteniment* és infinit, segons la vella sentencia qu'are coneixem llatinisada.

Curt s'anomena an el qui *tot ho vol perquè sí*, am falta de raó illustrada, faci o no faci obres d'estudi i experiencia saludables, aduc pel bon enteniment lliure de tara i pels caps normalisats, am forma i pes arreglats a bona mida.

Doncs quand an el bon patrici, an el patriota, se li diu que té cor i cervell tant abundosos com manantial d'afectivitat, aprofitant-se a casa i vessant-se per tot arreu ont passa del veinat i ben lluny de la familia, la veu publica no s'erra, perquè refereix el sentir i el pensar a dugues entranyes, que quand són bones són les millors per viure amb utilitat desde el naixement a la mort.

Tenir molt cap és una sort que sols pod comparar-se, i encare molt imperfectament,

amb el treure el primer premi de la rifa de Nadal; però *tenir bon cor* encare és una sort més grossa que la de posseir els esmentats milers de moneda jogadiça i rodair.

Es possible qu'en un sol individu (ome o dòna) es trobin cap i cor complerts, i llavors la perfecció social és induptable, mereixent, si no el premi, els onors de la grandesa moral, digui's talent, anim, valor, eroisme, a la potencia i a l'acte qu'interven en la personificació de la virtud i de l'amor exteriorisats dintre la raça o la familia.

Massa que s'en troben arreu, de grands caps combinats am petits cors, lo meteix en un sigle qu'en tots els demés de l'Istoria coneguda; i perxò és prou sapigut el mecanisme de la perversitat umana quand el vici corromp i degrada an els que naixen amb el privilegi del grandió sentiment, malgastant-lo pels camins del despotisme, del negoci usurer, de l'enveja, l'ira, la carnalitat... i demés precipicis de la raó saniosa i complerta quand, emmalaltida i dolenta, fa de la persona una especie de maquina espatllada o un trasto de rebuig que, socialment enverinat, resulta que pod i no vol, sab i no val, sent i no disfruta, am consciencia empetitida del seu estat d'esclavitud privada i d'impotencia publica.

N'hi hà fins farams, de caps malmesos, dits aixelebrats, que semblen dominats pel massa cor desde la joventut; i es perden facilment en les voltes i revoltes de la vida social moltes persones per excessiu sentiment, tornant-se impetuosos, imprevisors, prodigs, variables, inspirant vera llastima el mal ús de la seva raó per desequilibri manifest entre el cap i el cor, que, aixís que no van a l'una, prompte malmeten l'onra i escursen la vida de tot-om.

Per això les passions més netes i prou ennoblides per la raó, corrent com locomotores sobre els carrils de la ciencia i l'experiencia, hán de tenir el fre poderós de la consciencia aplicat a la motivació de tota la nostra conducta privada i publica.

Tot lo del món té mesura dins de la vida, entesa com compost definit de potencies i actes, conjugant-se per un resultat bo o dolent segons hi agi o hi falti l'armonia deguda entre un ser i el medi en qu'es troba.

Aixís s'entén ben aviat que, ja que l'estimar és necessitat de l'organisme ben constituït i ple de salut, en el *com* i *quand* de la

manifestació del sentiment s'hi especifica cada personalitat, tant la que vol fer-se publica com la privada o casulana.

Hi hà, doncs, una fisiologia am la seva corresponent patologia de l'amor, i, per lo tant, una fisica i una quimica social del patriotisme am les seves lleis d'estetica i dinamica politiques.

Si bé s'analisen i esbrinen els fluids imponderables, els gasos, els liquids i els solids, tal volta s'els donarà una primera categoria molecular, considerant aislades algunes de les seves virtualitats més pregones; però aixís qu'es tracta de la vida moral en conjunt, no hi hà forces d'inducció, afinitat, de presencia... ni propietats de duresa, fosforescencia, elasticitat... ni modos d'inflamar, explotar, volatilizar-se, empedreir-se... comparables amb els de l'amor, tant el sexual com el racional, del ser umà posat en societat més o menys constituïda.

Amor, carinyo, simpatia, afició, són termes descriptius de força i de moviment socials, tant generics com s'els vulga entendre dins de la moderna filosofia de l'istoria, al comparar unes amb altres les families o les races més triades de l'etnografia anatomica i fisiologica contemporanies.

Encare que cada persona té el seu modo enterament lliure d'estimar a la seva familia i el llog de la seva naixença, és prou evident que, d'amor sense abnegació i avar de sacrificis personals, no n'hi ha agut mai ni pod aver-n'hi sota del sol qu'ens enllumina.

L'estimar an els pares, fills, germans, i l'ajudar an els amigs i companys, és feina treballosa, plena de dificultats i rodejada de perills am gran facilitat, com tot-om sab.

Sembla que n'hi agi dugues menes, d'estimació patriotica, referint-les al cor i al cap; però no n'hi hà sinó una, qu'am dificultat es pod descriure am medis gramaticals i retorics d'exposició ordenada, per quant l'entitat a qui aprofita el carinyo és unica i són molts els que l'hán de fer efectiu amb els seus actes d'instint, de sentiment i de raó perfecta.

Perxò és que la varietat de modos, formes, estats, moments del patriotisme, desde els gregs i romans fins avui meteix, pod; en apariencia i res més, fer nosa an el brill de l'unitat nativa i racional qu'en l'amor de patria existeix desde els primers temps que la familia

va fundar-se per motiu de raça, majorment am treball de pau que de guerra, com s'entén sols fixant-s'hi poca estona.

Parlant del patriotisme com instint i sentiment conjuntats per la raó aplicada a la naturalesa i a la societat, de sobte tot-om entén que qui dongui salut, isenda i vida pel progrés nacional i el desembrutiment umà, és el *ver patriota*, arribant al cim de l'eroisme i de la gloria, de vegades per pujar fins a les vores de l'immortalitat istoriques.

Ans de dir-se filosoficament que la patria del ser umà és el món, podia aver-n'hi de més xic i de més grand, d'amor patriotic, en les construccions de la pau, i en les destruccions de la guerra sobre tot.

Bé n'és de complicat i seriós el problema social de *com s'ha d'entendre i aplicar el patriotisme* per cada ciutadà i ciutadana, tant els dies feiners com els de festa. Perquè hi hà encare entre els pobles dits civilisats dos temps de vida, incompatibles ensems, que són el pacific i el bronquinós, o el bo i el dolent, per la familia racional progressiva, una en tot el món.

Fugint a tota pressa de parlar ni un sol minut de la pau i de la guerra antropologicament enteses, per força ens hem de fixar en qu'el problema de la patria es planteja malament quand se diu que la de tot ser umà raonat és *el món*, en llog de dir *la seva familia i la seva casa*.

Perquè, qu'és el món? s'ha de preguntar, doncs que fa d'incognita enunciada.

¡N'hi hà de ciutadans qu'ho saben, am previsions i també prerogatives jerarquiques de mestre de cosmologia!

Emprò no se n'han fet pas poques de divisions i subdivisions artistiques d'aquesta ciencia natural o biologica!

Dins del nostro sigle sembla qu'en plouen, am rauixes de diluvi universal filiatric, com és d'entendre.

Més si s'hà de dir tota la veritat, el portentós descobriment anonim del temps és el que porta el nom acabat de confegir en l'universal escola naturalista am les lletres que, ajuntades, diuen *mundo-logia*, i val aquest art per saber viure bé i molt en societat de gents civilisades de nom, i pod-ser també de veritat.

De cosmolegs que s'anomenen practics, ben aprofitats, n'hi hà més, arreu, qu'un fog no en cremaria.

Aquell primer, després i sempre jo, els caracteriza desde qu'el món es món.

Si el patriotisme és salut, l'egoisme és un farcit de plagues tant grand i esgarrifós com arreplegant-se en un sol organisme la tinya, la ronya i la lepra.

Pod-ser qu'el gegantí Omer parlés dels egoistes cinics del seu temps al dir que «molts vivien com goços malfactors».

Més ençà s'és dit d'altros consemblants que tenen per Déu el ventre: *cujus Deus venter est*.

Tal vegada per això no més, és avui tant llunyà el die d'esser veritat que la patria del ser umà siga el món. No pas per are.

Ningú pod parlar del pervenir que la llibertat prepara a la familia de les nacions civilisades mentres facin obres de relligament economic i social els omens patriotes que les dirigeixen i la gent entesa i onrada de tot arreu.

Sembla impossible qu'a l'acabar-se el present sigle estiguem en un positiu caos d'idees quand fa falta definir la patria i el patriotisme, no per un fi lexicografic o de diccionari, sinó per necessitat de biologia social complerta.

¿Ve imposada la patria pel sol motiu de naixença? No, perquè la localitat és insignificant devant de la raça o genitura immediata i pro-arica concretant-se a cada ciutadà exclusivament.

¿Són abundosos els casos de nacionalisar-se els estrangers? Sí, doncs la patria es tria i es muda quand i com se vol, am plena llibertat de raó individual i legal, per força del dret de gents i politics, segons és dit.

La Naturalesa ens imposa una filiació immanenta i fatal: la civilisació ens fa lliures com a engendradors de nous ciutadans independents.

Tancant-nos per un moment a casa (Catalunya) am proposit de saber quants n'hi hà, de caps i cors catalans de pura nissaga i de lliure naturalisació, sembla que la demografia estadistica ens podria donar datos practics per saber quants són a l'ora present els patriotes regionals.

Emprò després faltará esbrinar què fan per la salut i l'onra de la patria els caps de casa i els menors, els rics i els pobres, els instruits i els que no ho són, els centralisadors i els autonomistes, és dir, un i tots, els directors

i
els dirigits de la nostra família i de la regió catalana.

Els bons treballadors certament fan feina, que per força els acredita d'onrats i útils ciutadans d'una patria amb avenços materials i costumers deguts a les seves propries empreses lliberals i atrevides, com són sempre les que tenen per principi el pensament i per fi el progrés d'un i de tots els compatricis.

Al caracter, esperit, genit, modo d'esser català, se li fa quasi sempre un favor i un agravi a l'ora quand se li reconeixen (aduc pels seus enemics) qualitats bones o supremes i defectes d'importancia, unes i altres de família o, millor, raça enclosa entre l'Ebre i els Pirineus.

No n'hi hà poca, a l'ora present, a Catalunya, de gent forana (espanyola i estrangera) treballadora i lliure qu'ens acompanya en la tasca d'anar *avant i fòra* al costat dels pobles més avençats del món!

Hi hà, doncs; dos elements ètnics dins del present organisme de la patria nostra: l'autocton (1) i l'eterecton (2), amb el seu natural compost o mixigenic (3); de manera que quand se tracta de fer obres carinyoses d'autonomia (4) o independència civiques dins de la família catalana, es troben productes morals de *maxima* i *minima* juntament amb els mitjaners o promediats, encarnant els tres graus fatals de tota vitalitat humana, tant personalisada com politica, de tots temps.

És natural qu'existeixi logicament el *catalanisme*, o l'amor de patria, en aquelles perso-

nes a qui comprèn o l'eteroetonia o la filiació amitjanada que dig *mixigenia*.

Més arriba a esser monstruós que l'autocton català és digui *catalanista* per provar els seus sentiments patriotics d'administració, govern, etcetera, com si fos possible avui, per protecció igienica del cap, posarse perruca sobre els cabells o berretina sobre el berret.

L'amor de patria, com sentiment lliure i natural, no necessita enfarfegs ni postigos de cap classe, a Catalunya.

La voluntat patriotica pura i concentrada farà el seu fet aquí com, per exemple, a Unghria, Suiça, Irlanda, un die o altro.

Tot català que vulgui patria, que se la faci dins de sí meteix, primerament instruint-se i educant-se civicament, i després contribuint a qu'els seus ciutadans sapiguen bé lo que volen quand busquen procediments autonòmics, tot anant allà ont necessiten per la salut i el benestar de la seva família regionalisada.

No n'hi ha agut mai gens, de progrés social sense amor de germanor i sense força del lliure treball de gent onrada i decidida a governar-se a sí meteix sense taca d'egoisme.

És ben clar que n'hi pod aver, de *regionalitat catalana*, am tal qu'el dret de raó i el fet de naturalesa s'agermanin pregonament per obra lliure de l'amor, qu'és vida, i del treball, qu'és salut, tant pels individus com pels pobles de raça civilisada en tot el món.

De l'amor i del treball poden esperar-se fins maravelles politiques en el sigle vinent si els que saben volen i els que poden s'estimen.

No ens-e sortim mai de la realitat de la vida, ni amb el cos ni am la pensa, que lo qu'hà d'esser serà, treballant i estimant-nos els fills de la patria catalana.

IGNASI VALENTÍ VIVÓ

(1) Aborigen, indigena.

(2) D'altro país, terra, regió.

(3) Mitjà o compost.

(4) Dret de governar-se per sí meteix, per ses propries lleis.

ELS MONJOS DEL CANIGÓ

Demunt les scrres arrapat,
dessota el puig de Trinitat,
hi hà el convent encastellat
de Sant Martí.

El campanar, robust i esbelt,
és un abet que mira al cel;
la fosca cripta fa d'arrel
del monastí.

Del claustre antig i cantellut
ja tot el rastre s'és perdut:
hi regna sols la quictud
per tot arreu.

Abandonat el cmentir,
per terra runes a desdir,
ni queda un sostre per cubrir
ni hi hà una creu.

Un die els monjos van marxâ,
ningú els va treure. Cap al pla,
per massa neu, varen baixâ
del Canigó.

Van deixar sol el monastir:
el Pirineu ni ho va sentir.
D'aquell desert varen partir
fent professó.

Aneus en, monjos, a poblat.
Entre les runes qu'heu deixat
no tot és trist i soletat:
la vida hi riu.

Exuberant vegetació
s'ha apoderat del refetô:
ho escala tot graó a graó,
potenta viu.

Es va enfilant campanâ amunt,
tapa l'esquena del difunt,
i no sossega ni un sol punt,
forta, abundant.

Ont l'oració devotament
heu endreçat al Déu clement
are d'aucells sempre s'hi sent
l'alegre cant.

I quand les neus volen cobrir
del vell i roneg monastir
la calavera, apar dormir
i, am tct, glateix.

Més quand a raigs se van fonent,
i desde els cims, a glops caient,
avall segueixen la pendent,
es deixondeix.

La flô, escampant la seva olô,
depressa esclata am fruició;
pel sol refeta la verdô,
la gebre escup.

L'insecte, al brill del cel més blau,
sobre la flô am delicia cau
quand a la tija am gronx suau
l'airet ajup.

Mai més els monjos tornaran,
ni dins les celles dormiran,
ni a l'unic Déu encensaran
clavat en creu.

Gaudiu-vos, serres i turons;
badeu-vos, flors; vinguen cançons:
l'amor etern, fent-vos petons,
lliures canteu!

P. RIU I CAVALLER

RECORT, PER GABRIEL TURELL

CRONICA INEDITA DEL SIGLE XV

(Continuació) *

24

MORT lo dit rey Remiro, restà son fill Sancho rey en edat de XVIII anys. Fon singular rey. Menà gran guerra ab lo rey de Castella per la malesa que havia fet a son pare, e encara guerrejà ab lo rey de Navarra, lo qual morí. E los Navarros feren-lo rey per quant era del linage e virtuós. Aprés que tengué los dos regnes, continuà la guerra de Castella posant-los nom de traydors. Vengué a batalla ab son cosin germà, rey de Castella, que lo qui havia mort lo pare havia finat sos dies. Los Castellans foren vençuts. Morí lo rey Don Sancho en l'any Mlxxi. Dexà tres fills: lo primer Don Pedro, segon Don Alfonso, terç Don Remiro, qui fon monge del monastir de Sanct Ponç de Thomerès, qui és en Lengadoc.

25

Fon rey de Aragó e de Navarra lo primer fill Don Pedro, lo qual encontinent aprés de la sua successió posà siti sobre la ciutat de Osca, que era de moros, ab ajuda de hun cavaller, Don Pedro de Liçana. Aquest cavaller era devallat de les montanyes ab molta gent d'armes, tots portant maçes. Per aquest cavaller e les sues gents lo rey vençé la batalla dels moros e pres la ciutat. Veent lo rey la proesa de aquest capità, féu-lo noble e donà-li terres. Aturà'l en Aragó, e volgué d'aquí avant hagués nom Don Pedro Maça de Liçana. Aquest fon principi dels barons Maçes. Lo dit rey morí l'any MCv.

26

Restà rey son frare, appellat Alfonso. Fon gran bataller, car entre moros e christians havia hagut denou batalles campals. En la

* Vegin-se els numeros 3, 6, 7, 8 i 9.

derrera batalla lo dit rey se perdé davant Fraga, que may s'en sabé res. Açò li sdevengué perquè les coses de Déu tenia en poca reverencia, que de les sglesies feya stables als cavalls. Aximateix era mal rey als barons. E a sos pobles no'ls servava libertats ni'ls havia grat de servey que li fessen. Per aquestes rasons se creu que Déu permeté que ell no's trobas, ni dexà algun hereter. Perdé's en l'any MCxx.

27

Aprés mort de aquest rey los Aragonesos anaren al Papa per haver licencia de traure lo monge Remiro, germà del rey, del monastir, per quant no tenien altre successor. Lo Papa fon content, e, hagut lo dit Remiro, feren-lo rey. Donaren-li muller, de la qual hagué una filla nomenada Patronilla. Mas los Navarros no volgueren lo dit Remiro per Rey, e per aquesta rahó se separaren los regnes de Navarra e de Aragó. Regnant lo dit Remiro monge, los barons de Aragó no'l stimaven res, en tant que lo dit Remiro ne havia conexença, e tramès hun missatger a l'abat del monastir d'on era monge, lo qual era molt savi. Demanà-li de consell què faria e com se regiria, dient-li la practica que li era tenguda per sos vassalls. Lo abat, oyt lo missatger, posà'l en lo ort del monastir, no gosant-li dir lo consell per quant era religiós. Passaren per les cols, qui eren molt belles e grans, e lo dit abat scapsà totes les més grans e pus belles, e dix-li que digués al rey Remiro per consell seu çò que havia vist. Lo missatger, junct ab lo rey, dix la practica de l'abat. Lo rey lo hagué per entès e convocà corts generals als Aragonesos en la ciutat de Osca. Allí vingueren tots los barons e nobles de Aragó. Quant foren ajustats, lo rey los proposà que ell los havia fet venir per çò que volia fer una campana que la oyssen de tot lo regne, e per aquesta rahó los havia fet ajustar. E, sens fallir, lo dit rey féu la campana, car poch foren los barons

qui scaparen, que lo rey los féu tots matar, e açò per tant que no'l stimaven res. Haver fetes les dites coses, comanà la dita sa filla als Aragonesos, e lo dit-rey tornà-s'en al monastir e finí sos dies en l'any MCxxxvii. Aprés mort del dit rey, los Aragonesos donaren marit a la reyna sa filla lo comte de Barchinona en Ramon Berenguer, axí com se dirà en los seus fets.

28

Pus he rahonats los fets de Spanya, vendré a França, e a dir en quin temps començà lo baptisme, e qual fon lo primer rey cristià, e de quina gent devallen. Dels reys de França ni (n'hi) hagué quatre negres e dos lors. Lo primer rey negre hagué nom Moroyms, lo segon Clodeneo, lo terç Clozus, lo quart Moroyms: tots foren pares e fills lo hu après l'altre. Lo quint hagué nom Clodeneo. Aquestos dos foren lors per les mares, que foren blanques. E lo dit Xelderic fou lo primer rey cristià de la casa de França, e axò per inducció de la reyna sa muller, que era christiana. E per aquest rey Xelderic naxen ab creu en la spatla los descendents d'ell qui són reys de França. Aquest rey fon en temps de l'any Diiiii, e per força havia pres la muller de hun rey alamany e cristià, appellada Armassen. E com lo rey, ans que prengué la muller, era en les batalles vençedor contra sos enemichs, e après del matrimoni fon tostemp sobrat e vençut, e que algun prenyat de la reyna no li venia a bé, de que lo dit rey se dolia molt ab la reyna de la mala sort que tenia après de son matrimoni, la reyna li respongué: «— Senyor, no és maravella si haveu mala sort après de haver pres a mi per muller, car, senyor, tenu a mi, qui so filla de Déu omnipotent, e vós, senyor, sou fill del diable enganador, e aquell adorau e tenu per vostre Déu. Per aquesta rahó jamés haurieu victoria. Mas si vós creueu en lo meu Déu e l'invocau en la batalla, sens falla haureu victories. E les armes del meu Déu són una creu.» Dix lo rey: «—Yo deig donar ara batalla contra los enemichs e so content de invocar lo teu Déu qu'em do victoria, e veuré si té tant gran poder com vós dieu; e si ell me fa vençedor e lo prenyat que vós portau li és placent que venga a bé, yo creuré en ell e'm faré cristià ab tots los pobles de mon regne.» Dix la reyna: «— Senyor, yo us faré venir açí

hun sanct hom qui més perfectament vos informarà del meu Déu, qui és en la ciutat de Rems. Lo rey respòs que no calia fins fos tornat de la batalla. Aprés poch dies lo rey isqué a la batalla, e encontrà's ab los enemichs. E, recordant-se de les paraules de la reyna, començà invocar lo Déu omnipotent que li ajuda's. En vista de tots se mostrà una legió de angells vestits en blanc, ab los penons que portaven lo senyal de la creu; de hon lo rey fon vençedor. Quant Déu vol les coses, sens affany se complexen. Ab aquesta victoria lo rey s'en tornà a la ciutat de París, e dix a la reyna la ajuda del seu Déu e que crehia que era lo vertader; e que havia vist de les sues gents, comptant-li la manera de la visió, e que tostemp que volgués que fes venir aquell sanct hom. De continent fon aquí Sant Remigi, e lo rey comptà-li la gracia que Déu li havia fet en la batalla. Respòs Sanct Remigi: «—Senyor, encara la us farà major, que lo prenyat que la reyna porta serà fill e tendrà lo senyal de Jesuchrist en la spatla dretta, e serà placent a Déu que viurà. E d'aquí avant tots los reys de la casa de França naxeran ab la creu en la spatla e seran sostenidors de la sancta fe catholica. Totes les coses dites per lo Sanct Remigi vengueren en veritat, e lo jorn que lo fill nasqué, Xelderic se féu chistià ab tot son regne, e féu batejar son fill. Posà-li nom Cloqueyres. Aprés la mort del pare regnà aquest, qui fon bon rey, en l'any Dxxxxiiii. Aquest fon lo primer rey cristià de la casa de França. Sanct Remigi fon archabisbe de la ciutat de Rems. Aquestos reys de França han seguit tostemp la sancta Sglesia christiana, que no són etats arrians ni variables, sinó catholics. Y acostumen-se batejar los dits reys per hun archabisbe, assenyalamment de la ciutat de Rems, si haver-lo poden, per la rahó sobredita. Aquestos reys foren xxiiii, hu après altre, fins al rey Arnolt, qui dexà una filla qui hagué nom Dona Berga, fins en l'any DCCLxxx. Aquesta fon reyna de França. Hagué per marit hun gran princep alamany nomenat Karles Pipí, del qual fon fill Karles Maynes, qui tornà la fe christiana en la més part del món.

29

Les contradiccions de les batalles dels chris-

tians ab los de la secta de Maffumet són causades per la predicació del dit Maffumet, la qual se principià en les parts de Affrica, enfortint lo coratge del rey Soma de Marrochs, moro, e de aquest linatge se empenqué lo entrar en Spanya per la tració del comte Julià, car ans de aquest les oppinions dels moros staven sens alguna fermetat. Perçò no emprenien de conquistar: sols eren Arrians. Mas lo malvat Maffumet los donà regles e maneres de que causaren orde entre ells, e volgueren crexer en potencia e sotmetre les gents a lur oppinió. Perçò's meteren en conquestes. E fon la predicació de Maffumet en l'any de la incarnació de nostre senyor Déu Jesuchrist Dlii.

30

Bé és cosa convenient dir axí com se causà la secta de Maffumet, e què és la causa perquè ha tant augmentat. Antigament los moros vivien sens ley ni fermetat en lur creença. Advertint e considerant lo Papa aquesta manera de gent, pensà ab son consell que trametent algun home de molta sciencia e que fos bon predicador los convertiria. Fon elegit hun bisbe dispost a tals actes. Aquest bisbe no volgué anar sens promesa dels cardenals que si lo Papa moria qu'el feçen Papa, perquè veyà la obra perillosa de la vida. E ab tal pacte ell emprès de anar, e anà de fet e començà la sua predicació, davant lo dit rey Soma de Marrochs, començant al vell testament Abram, Isac y Jacob, seguint fins a la nativitat de Jesuchrist, creent la mare de Déu esser verge ans del part e après, e axí matex Jesuchrist esser fill de Déu. Trobant-se lo dit bisbe en aquest punct, lo Papa morí, e los cardenals elegiren Papa un altre e no lo dit bisbe. Veent e sabent lo dit bisbe la promesa que li era estada rompuda per los cardenals, causà en si gran malicia e delliberà perdre la sua anima, e voltà la sua predicació, e per la dita desconexença principià tan gran error (axí com per desconexença e ingratitude axí's seguí lo gran error del comte Julià). E de fet, continuant la sua predicació, los posà en diverses errors, dient que Jesús no s'era dexat matar, e que si fos Déu no l'haurien mort; ni resuscità; e los altres articles que no eren vertaders. Ell no'ls dix que lo qu'els havia fet creure fins a la incarnació que no fos ver,

mas que d'aquí avant los féu errar, e tractà ab lo Maffumet, qui era hun mercader de Damiata, home sabent e qui seguia la sua doctrina, que si él volia lo faria adorar per los moros. E essent ab conçert, los dos criaren una coloma que de continuo menjava mill a la orella de Maffumet. Tenint-lo fet en bona disposició, lo bisbe féu aplegar lo rey Soma de Marrochs e tot lo poble en una gran plaça, dient-los que Déu trametia a dir per hun propheta la ley que tendrien e seria accepta a ell. Haver dites aquestes paraules, la coloma se posà en lo muscle de Maffumet e féu la manera de voler-se pexer a la orella. Los moros cregueren que era lo sanct spirit. E axí Maffumet los dix la ley que havien a tenir, dant los vicis e delits e coses amables als lurs cossos, lo que a tots ells viciosos ha molt plagut, e perçò és tant augmentada la dita secta. Fet açò, los moros començaren a tenir regles fermes, tenint los apartats de les tals regles per enemichs; e per aquest nom e principi del rey Soma de Marrochs los moros de la Barbaria han nom Marrochs. Aquesta hystoria stava escrita per glosa, però a mi ha paregut posar-la axí per què s'entenga millor com se és causat e seguit aquest tan gran error.

31

Regnant en Spanya los moros après de la tració del comte Julià, e en la més part de Lengüadoc levada la terra als Gots, los quals eren christians en l'any DCCxxiii, se levà hun princep nomenat Oger Cataló ab nou companys per tornar la dita terra a la fe christiana, e fon en la provincia de Guiayna, en la qual ha hun castell appellat Cataló. E com en aquella provincia hagués un princep qui per les hores regia la dita terra per Pipí, rey de França, e lo dit princep era appellat Oger Golant, mas per quant lo dit princep feya la sua habitació en lo castell Cataló, per totes les gents era appellat lo dit princep Oger Cataló..... encara les sues gents eren nomenades Catalans. E com lo dit princep fos almany e de gran linatge, tenia lo coratge animós, valerós e ple de virtut, e tenia nou barons sos companys, los quals eren de gran stima. Emprès lo dit princep ab los dits nou barons conquistar la terra que los moros havien levat als Gots e passar los monts Peri-

neus e tornar-la a la fe christiana. Quant foren prests per partir, volgué lo princep que cascú fes sa terna ab son nom e armes, axí com se acostuma en empreses. Los quals se partiren en aquesta manera:

PRIMERA TERNA

En Apiffer de Moncada, e menà ab sí per companys:

En Galceran Garau de Pinós.

En Hugo de Mataplana.

SEGONA TERNA

En Joan de Cervera, e menà ab sí per companys:

En Guerau Ramon de Cervelló.

En Pere Alamany.

TERÇA TERNA

En Ramon d'Anglesola, e menà ab sí per companys:

En Gispert de Ribelles.

En Berenguer Roger d'Erill.

32

Portaven gent d'armes, entre de cavall e de peu, xxv milia, e tenien tots per capità lo dit princep Oger Cataló. Entraren per la vall d'Aran. Hagneren grans batalles ab los moros de Pallars e de Ribagorça, en tant que en poc temps conquistaren les dites valls. Prengueren lo castell de Valencia de Pallars e tots los castells que en les dites valls eren. Aprés feren lo camí de Cerdanya e de Capsir. Axí matex, seguint la victoria, guanyaren tota aquella terra e feren de forts castells per poder-se retraure si mester era. Com los castells foren acabats de fer, lexaren les mullers e fills en aquelles forces e feren sglesies. Calaren-se la via de la ciutat de Gerona e tiraren lo camí de Ampuries. Posaren lo siti sobre ella. Stigueren allí fins que saberen que tots los reys moros se ajustaven per socorrer lo rey d'Ampuries sperant la batalla. Lo Oger Cataló morí de malaltia e ordenà que en Apiffer de Moncada fos major sobre los altres, los quals foren contents de la sua ordinació, jatsia los dolgués molt la mort del princep

lur, car perdien molt per la gran reputació en que los moros lo tenien. E per la mort del dit Oger Cataló lo dit en Apiffer e los altres barons levaren lo siti de Ampuries e retragueren-se en les montanyes hon tenien lurs mullers e fills. E estant ben enfortits, trameteren per Karles Maynes, que no pogueren res empendre fins la entrada del dit Karles Maynes. Morí lo predit Oger Cataló sobre lo siti de Ampuries en lo mes de Octubre de l'any DCCxxxv.

33

Mogués lo gran coratge de l'emperador Karles Maynes ensemps ab lo Papa, acompanyat de molts prelats, ab deliberació de cobrar la terra, la qual era dels Gots, presa per los moros, e vengueren sobre Carcassona. E posaren lo siti e prengueren-la. E fon edificat lo monastir de la Grassa, qui és en Lenguadoc, lo qual féu per set hermitans que trobaren en una vall. Seguiren-se molts miracles e maravelles, que dexe per no esser larc: sols prenc lo fet de les batalles. Conquistà Narbona. Aquesta empresa fon en l'any DCCLxxxv. Presa Narbona, lo dit Karles tramès hun capità ab gran flota de gent d'armes e passaren los monts Perineus. Corregueren fins a Gerona. Aportaren molt infants e dònes. Arribaren prop Narbona a la Vallmagre, hon és los set hermitans eren. Lo Papa e Karles Maynes, sabent la gran presa, anaren a ells, e allí feren un monastir de Sanct Vicenç, e batejaren los infants que mamaven, los quals eren DCC passats. Los homens e dònes foren batejats e feren-los bona companyia e foren lauradors. E estant Karles Maynes fent los monastirs ab lo Papa, per reguardar e regonexer la terra de Cathalunya, en qual disposició stava, tramès son capità Rotlan ab molta gent de armes que travessas tota Cathalunya, començant per les montanyes en les quals staven los nou barons enfortits, e que per aquella part serien bé informats, e tirassen les planes d'Urgell, calant-se per Barchelona, tirant per Girona e Rosselló, tornant al dit Karles Maynes, e que de totes les preses donas lo delme á la obra dels monastirs. E foren los capitans de la cavalcada Rotlan e Oliver ab molts barons e gran cavalleria en nombre de xx milia de cavall e xxv milia de peu. Tots aquests eren del sou

de la Sglesia. Seguiren l'orde qu'els era stat donat. E quant Rotlan fon en la terra de Capsir e de Cerdanya, trobà allí gran gent de christians en les valls dels monts Perineus, los quals eren los nou barons qui eren allí restats e's sostenien après la mort del princep Cataló. Vist Rotlan la manera dels nou barons e lur endreça, reposà molt son animo e vengué a rahunament ab los principals, e refferiren-se totes les coses passades. Demanà'ls si podien esser molta gent. Respongueren que en la entrada eren xxv milia entre de cavall e de peu; emperò que ara no eren tants. Rotlan los pregà que tals homens e barons com ells eren lo seguissen per dar millor compliment a la empresa. Los barons foren prests e'l seguiren, conquistant totes les terres per hon passaren. Foren en les planes d'Urgell. Aquí Rotlan se encontrà ab tres reys moros, ab los quals hagué batalla, e foren vençuts e morts en lo camp ab trenta tres milia sarrahins. De la gent de Rotlan morí en la batalla Roger de Normandia, home de gran casa e singular cavaller, capità de molta gent, de que tots feren gran dol ab la victoria. Foren devant Barcelona e feren gran presa, tirant la via de Ampuries, en la qual se atendaren e posaren lo siti per haver-la e feren lo botí de la presa que havien feta. De vaques e bous trameté a Karles Maynes trenta milia, de rocins e mulles CCC, e xi milia besants de or, portant-ho tot hun capità acompanyat de DCC cavallers e altra gent; e lxxxx draps entre de or e de seda foren de la obra dels monastirs. Karles Maynes se entrameté de tota la feyna de conquestes e batalles que havien hagut e de la manera dels nou barons, e prenia gran plaer com venien. E lo monastir que's feya a la Vallmagre: dix lo comte de Flandes, vehent tanta riquesa com li presentaven: «—Senyor, haja nom Vallgrassa.» Respòs lo Papa: «—Bé ha dit.» De que li és restat lo nom al dit monastir de la Grassa.

34

Stant en lo siti sobre la ciutat de Ampuries Rotlan, e veent qu'el tenien a noves, se levà, e tirà la via del Emperador per fer millor delliheració, e presentà los nou barons al dit Emperador. Encara ni (*n'hi*) havia de vius, emperò la major part eren fills de aquells; dient la

manera com eren entrats e sostenguts en aquelles montanyes. E lo Emperador hagué gran plaer de totes les dites coses e dix a Rotlan qu'els se acostas e els fes molta honor.

35

Essent juncta la gent del Emperador e Papa, posaren lo siti sobre la ciutat de Narbona en l'any DCCLxxxxi, ahon lo Papa e lo Emperador hagueren grans batalles ab los reys moros de tota Spanya qui fahien valença al rey de Narbona. En una batalla foren xvi reys moros de Marsella fins a Narbona, la qual fon a Arles. Lo Papa e lo Emperador foren vençedors, en que moriren molts christians, en tant que no's conexien los huns ni los altres quals eren. E lo Emperador feu oració a Déu que pogues conixer los christians entre los moros, perquè poguessen esser soterrats. Lo miracle se seguí que los christians voltaren la cara al cel e los moros la cara a la terra, e axí foren coneguts e'ls foren fetes sepultures. No és de callar que ans que la sobredita batalla se donas, lo Papa feu oració a Déu que li donas algun senyal de victoria, essent oyda la sua oració. La jornada de la batalla, en l'alba, Rotlan se trobà en la mà un standart de or e flama, e oy una veu que li dix que tostemp que ell trauria en batalla aquell standart hauria victoria, e axi se donà aquella jornada la dita batalla, e foren vençedors segons és dit. E huy aquell standart té lo rey de França. E après se seguí la conexença dels christians e moros per la oració de Karles Maynes, segons dessus és dit. E stant ells en lo siti de Narbona, tots los reys moros de Cathalunya corregueren lo monastir de la Grassa e mataren los set hermitans per foc que meteren en lurs hermites e altres mals que feren.

36

Essent streta la ciutat de Narbona per lo emperador Karles Maynes, ans qu'es retés alguns dies, la reyna muller del rey de Narbona se isqué de la ciutat e presentas al Emperador per fer-se christiana, e tragué ab sí cent dones e donzelles, la qual havia nom Oriunda (era filla de Rey), e isqué sens algun home. Lo Emperador la rebé ab gran honor,

e demanà-li per què venia. Ella dix que per fer-se christiana ab aquelles dònnes e donzelles. Lo emperador ne hagué gran plaer e portà-la al monastir de la Grassa, e feu-la batejar ab totes les dònnes e donzelles, e feu-li hun convit. E essent en la taula, li demanà si volia marit. Respòs la reyna que faria lo que ell manas. Dix-li lo Emperador: «—Veus allà una taula de barons: elegiu per marit lo que volreu, que de tots sereu honrada». Stant en aquest pensament la reyna, entrà un cavaller per fer reverencia al Emperador, home de molta gracia e gentilesa. Venia de Alvernia. Havia nom Falcó de Montclar, e lo Emperador li feu molta festa. E estant-li devant, la reyna demanà al Emperador si tenia muller aquell cavaller. Respòs lo Emperador que no tenia muller. «—Donchs, Senyor,—dix la reyna,—yo seré contenta de haver aquell marit.» E lo Emperador encontinent los casà sens altra dilació. O que ventura de cavaller pendre tál muller ab heretatge donat per lo emperador axí promptament! Per aquest se dix: «Més val bon punct naxer, que fill de rey esser.» Donà-li hun comtat en Alvernia, e a la muller grans riqueses, e feu donar marit a totes les donzelles e dònnes que portava, e feu-les partir per ses terres. ¡Quanta magnificencia de princep! Usà de prudencia, feu actes de molta virtut, amostrà's liberal. No sens causa fon en lo primer grau posat dels christians. Fet açò, tornà al siti de Narbona, e de continent la ciutat se près. Dona-la a hun cavaller qui fon anomenat Aymeric de Narbona, e feu-lo vezcomte. Lo Papa volgué sa part, que huy es del Archabisbe, car en les conquestes lo Papa havia sa porció per la gran gent d'armes que tenia.

37

Fetes les coses demunt dites, lo Emperador, induhit per Rotlan e per los nou barons qui a ell se eren presentats, vista la disposició que tenia, aplegà lo gran consell, present lo Papa, e ab sa licencia votà de passar los monts Perineus e tornar la dita terra a la fe christiana, ordenant aquella a novenes en les senyories e altres coses, les quals per orde se haguessen a metre; e per tant com lo primer inventor de la conquesta era stat Oger Cataló, fos intitulada aquesta terra principat, prenent nom de Cathalunya a honor de Cataló,

e que tots los poblats en ella fossen nomenats Catalans. E no són exits dels Gots ni dels Alans, axí com alguns dien. Aquest nom fou imposat per ordinació de Karles Maynes. E lo Papa present, e lo Emperador, començà a fer les ordinacions axí com havia votat. Foren les dites còses en l'any DCCclxxxix.

38

E primerament ordenà que en lo principat hagués nou comtats per recort de aquells nou barons, e cascun comtat hagués sos limits, e que dins aquestos comtats se compregués tot lo principat, e cascun comtat hagués hun vezcomtat, hun noble e hun vervessor per acompanyar la dignitat del comte, e que aquells comtats fossen appellats potestats seguint l'orde dels angels, e que lo vezcomte, noble e vervessor tenguessen feu per lo comte. Aprés féu nou baronies magnades, les quals donà als nou barons qui entraren ab lo princep Oger Cataló e havien trobats aquells en la terra, los quals barons lo dit Emperador volgué fossen en franc alou, e que los dits barons no tinguessen res per los comtes, solament tenguessen la feultat per lo Emperador, e que aquestos nou barons fossen dits princeps en lurs baronies, axí com los comtes eren dits potestats; e les baronies foren intitulades dels noms dels barons. Més ordenà lo dit Emperador que en lo dit principat hagués huyt princeps bisbes e hun archabisbe. Aquesta fou la porció del Papa qui era en la ordinació, e que cascun bisbe prengués lo nom de la ciutat d'on seria. Axi mateix donà titol a nou ciutats, les quals pose per orde ensemps ab los comtes e barons:

Ciutat de Barçalona.	Bisbat.
Ciutat de Tarragona.	Archabisbat
Ciutat de Gerona	Bisbat.
Ciutat de Tortosa.	Bisbat.
Ciutat de Leyda.	Bisbat.
Ciutat de Vic	Bisbat.
Ciutat de Manresa	Bisbat.
Ciutat d'Urgell	Bisbat.
Ciutat de Elna	Bisbat.

Seguint aprés los comtes ab los vezcomtes, nobles e vervessors, pus les ciutats són posades ab los bisbats e archabisbat:

Comte de Barçalona.
 Vezcomte de Cardona.
 Noble de Muntclus.
 Vervessor de Boxadós.

Comte de Rosselló.
 Vezcomte de Castellnou.
 Noble de Canet.
 Vervessor de Montscot.

Comte de Cerdanya.
 Vezcomte del Querforadat.
 Noble d'Urch.
 Vervessor d'Enveig.

Comte de Pallars.
 Vezcomte de Vilamur.
 Noble de Bellera.
 Vervessor de Torallà.

Comte de Ampuries.
 Vezcomte de Rocabertí.
 Noble de Servià.
 Vervessor de Foxà.

Comte de Basalú.
 Vezcomte de Bas.
 Noble de Porqueres.
 (Huy se diu de Sancta Pau.)
 Vervessor de Besora.

Comte de Osona.
 Vezcomte de Cabrera.
 Noble de Centelles.
 Vervessor de Vilademany.

Comte de Urgell.
 Vezcomte de Ager.
 Noble de Termens.
 Vervessor de Guimerà.

Comte de Tarragona.
 Vezcomte de Scornalbou.
 Noble de Castellet.
 Vervessor de Mediona.

Ordenà axí matex les nou baronies, e jatsia la major part dels nou barons qui, segons és dit dessús, entraren ab Rotlan, fossen morts; emperò restaren fills de aquells, los quals ell hagué e reputà en la honor e stima dels pares e posà per orde les dites baronies, segons se segueix:

De Muncada.
 De Pinós.
 De Mataplana.
 De Cervera.
 De Cervelló.
 De Alamaný.
 De Anglesola.
 De Ribelles.
 De Erill.

39

Donant a cadahú de aquestos terres e viles compartides en la manera dels comtats, ab aquelles prerogatives e libertats, segons des-sús he dit, aquestes coses feu Karles Maynes, pensant que ell tenia ja patrimoni gran e poderós e que ell no devia restar en Cathalunya per habitar-hi. E axi volgué partir lo dit principat entre sos servidors, pensant la part d'on exien e quals eren aquells a qui dava, e'ls afranquí axí liberalment, car veu-los dignes de tals senyories. E aquest es lo principi de les libertats de Cathalunya, car no principia en homens rustichs ni aplegadiços, sinó en alts e valerosos.

(Seguirà)

REVISTA GENERAL

UNA CARTA D'EN FELIS GRAS

An en Mistral, vingut a Barcelona pels Jogs Florals, se li va fer una grand rebuda, i va tornar-s'en a la seva Provença duent-li de la nostra

terra la *coupo santo*, la *coupo* que d'allavores ençà apareix en totes les reunions felibrenques, de ciutat en ciutat, recordant la nostra Catalunya en totes les festes dels felibres. Aquesta *coupo*, are l'ha duta amb ell el nou capoulié del Felibrige invitat an els Jogs Florals d'enguany; l'ha duta

per a cantar am nosaltros, catalans, l'ermosa cançó d'en Mistral, tants cops cantada pels felibres en les llurs poetiques festes. Però an el nou capoulié, an el portador de la *coupo*, no se li ha fet cap grand rebudá, i la cançó del grand poeta provençal va pareixe quasi com una etzegallada en les festes jog-floralesques d'aquest any. La nostra gent hi hà mitj rigut com devant d'una criaturada, la nostra gent imbecilment seria; i hem vist deixat mitj de recó al primer dels nostros ostes, al que venia a representar tot el mitj-die de França. La gent fugia d'ell, del francés am qui calia parlar en francés, felibre suspecte an els mossens, per a anar-s'en tots amb en Brañas, amb l'espanyol am qui al menos podien parlar en castellà, regionalista catolic com els de la terra. En unes festes poetiques ha sigut molt menos considerat qu'el catedratic gallego un literat de la talla d'en Fèlis Gras, que podria donar lliçons d'istil i de tot an els nostros literats de certamen.

El capoulié es devia esperar una altra rebuda; però, més que la fredor am què s'el va rebre, devia sorprendre'l l'aspecte catolic del moviment catalanista. Entre bisbes i canonges, sentint parlar continuament de l'Iglesia i de la protecció dels sants, avia de creure trobar-se devant d'un moviment purament clerical i avia de sentir-se tot desillusionat i tot encongít. La visita dels de L'AVENÇ devia ser-li un consol. Al veure'ns, com pressentint qu'eram uns altres, la primera paraula qu'ens va dir: «— Je suis un *révolutionnaire!*» I vam simpatisar de seguida, ell, l'oste suspecte, nosaltros, els excomunicats del catalanisme. Un cop a Avinyó ens ha onrat amb una llarga carta: s'ha recordat dels joves que va endevinar isolats i aborrits dintre del moviment autonomista i ha vulgut encoratjar-nos per escrit com ho avia fet de paraula en la nostra curta entrevista allà en la fonda aont posava. En aquesta seva carta es veu ben bé el mal efecte que va fer-li l'aspecte clerical del moviment catalanista. En una banda escriu: «...je vois déjà le parti clérical prendre la direction de ce mouvement d'indépendance régionale, et le jour où vous arriverez à triompher, il le fera tourner à son profit, et, prenez-y garde, le jour où vous croirez tenir la victoire, vous toucherez peut-être à votre défaite». En una altra banda diu: «...si votre clergé a l'esprit rétrograde comme le nôtre, vous n'arriverez à rien, si vous ne lui enlevez pas *par tous les moyens* son pouvoir et son autorité».

I si el lliberal que hi hà en en Fèlis Gras està

tot alarmat, el literat com s'esgarrifaria si pugués adonar-se de totes les imperfeccions de la prosa i dels versos dels de la Gaia Ciencia de per aquí! Més contristat l'auriam trobat encare en la nostra entrevista, i més necessaria auria estat aquesta, doblement convenient. Com en nosaltros va veure am goig i fonda simpatia joves antitradicionalistes en mitj d'un moviment tot catolic; enterat de com se fa la literatura en aqueixa terra, allavores hi auria vist també, i ens n'auria sabut grat, uns quants revoltats decidits a combatre fort, energicament, am tota l'insolencia necessaria, l'ensopiment i la barroeria de les nostres lletres. Quand s'en vagi adonant, d'aquesta barroeria i d'aquest ensopiment, la nostra campanya d'insolencia literaria, qu'ens fa tant odiosos an el catalanisme, no podrà sinó plaure-li com li va plaure el nostro allunyament d'unes festes que giraven al voltant del clero.

Nosaltros vam fer notar ja la distancia que va dels nostros literats de certamen an el literat provençal. Ell meteix ens diu are en la seva carta lo lluny qu'està dels catalanistes permor d'això del clericalisme... En les nostres festes no hi esqueia. En Brañas va ser l'ome, en Brañas, qu'ens deia mal del lliberalisme i del racionalisme; en Brañas serio, incapaç d'etzegalladas provençals. Nosaltros, perxò, ens alegrem molt i molt de la vinguda d'en Fèlis Gras a Barcelona. An ella devem la seva coneixença personal, la seva *amistat*, i ja vam dir el plaer qu'ens avia donat el seu ermós discurs en la festa espanyolista del primer diumenge de maig.

Agraim an en Fèlis Gras la seva carta afectuosa i encoratjadora, que li ha inspirat el sol record de la nostra entrevista i la lectura d'uns quants numeros de L'AVENÇ qu'ens va demanar. No tingui por el valent felibre: no defallirem en la nostra campanya, per fatigosa i fastigosa que sigui la tasca, per desencoratjador que pugui ser el vuid qu'ens facin. *Malgrat aquêt vuid*, en Fèlis Gras ens ha conegut i estimat, i pod-ser an aquêt vuid, endevinat per ell, es deu el ser la seva carta tant afectuosa i tant afalegadora per nosaltros. «J'ai lu avec un très vif intérêt, — diu al començar, — les livraisons de L'AVENÇ que vous m'avez adressées. Je dois vous dire que cette lecture a un peu modifié mon impression sur votre beau pays de Catalogne. Je regrette vivement de vous avoir si peu vus, car vous représentez la vraie jeunesse de l'avenir, et vous seuls pouviez me dire la voie que vous comptez suivre et les moyens que vous devez employer pour arriver à votre autonomie régionale...»